

UNIVERZITET U SARAJEVU

Filozofski fakultet

**HISTORIJSKI PRIKAZ DRUŠTVA U ROMANU KUĆA
NA BREŽULJKU CESARE PAVESEA**

Završni diplomski rad

Mentor:

Doc.dr. Mirza Mejdanija

Studentica:

Dženana Arnautović

Sarajevo, 2018.

SADRŽAJ

1. Uvod.....	Error! Bookmark not defined.
2. Biografski podaci o Ćezare Pavezeu.....	5
2.1.Književni opus.....	7
3. Radnja romana <i>Kuća na brežuljku</i>	Error! Bookmark not defined.
3.1.Književnost neorealizma kao odgovor na stanje u društvu	12
4. Historijska pozadina koja je prethodila razvoju događaja u romanu	14
4.1.Ulazak Italije u Drugi svjetski rat.....	14
4.1.1.Fašizam i Musolini	16
4.1.2.Slijed događanja tokom ratnih godina	17
4.1.3.Svrgavanje Musolinija sa vlasti i kapitulacija Italije.....	18
4.1.4.Pokret otpora i italijanski građanski rat.....	19
4.1.5.Djelovanje nacista u Italiji i osnivanje nove fašističke republike.....	20
4.1.6.Musolinijevo smaknuće i kraj rata u Italiji	21
5. Historijski prikaz društva.....	22
5.1.Viđenje ratnih dešavanja kroz primjere iz romana	23
5.2.Koradova razmatranja o ratnim stradanjima	34
5.3.Besmisao rata kroz posljednje stranice romana.....	38
6. ZAKLJUČAK	Error! Bookmark not defined.
7. LITERATURA	43

1. Uvod

Tema ovog magistarskog rada odnosi se na historijski prikaz društva u romanu *Kuća na brežuljku* italijanskog autora Ćezare Pavezea. Tema je zanimljiva, aktualna ali u isto vrijeme i izazovna za rad obzirom da se odnosi na jedan od najtežih perioda u historiji Italije. Osnova i polazna tačka za pisanje magistarskog rada jesu primjeri iz navedenog romana. Sa književne strane roman pripada periodu neorealizma koji je svoj vrhunac doživio u periodu 1944-1945 godine. Neorealistički roman je predstavljao pobunu protiv rata, vlasti i okupacije. Pisci su nastojali prikazati nesnošljivu stvarnost gledanu očima običnog čovjeka na kojeg je zapravo rat najviše uticao.

Rad je podijeljen na nekoliko poglavlja. Svako od njih ima za cilj da obradi jedan vid teme magistarskog rada. Tako su početne stranice rada namijenjene općim podacima o samom autoru i njegovom književnom stvaralaštvu, a nakon toga slijede podaci o romanu iz kojeg smo koristili primjere kako bi analizirali temu rada. Jedan dio rada je namijenjen historijskim podacima koji su neophodni za analizu ove teme. Upravo zbog toga navedene su informacije koje se tiču Italije od razvoja fašizma, njegovog uspona, ulaska Italije u Drugi svjetski rat na čelu sa Musolinijem, porazi na frontovima, svrgavanja Musolinija sa vlasti i pad fašizma, proglašenje kapitulacije, uloga Pokreta otpora, sukobi pripadnika Pokreta otpora sa nacističkim i fašističkim snagama, Građanski rat i kraj rata u Italiji. Glavni dio rada kroz primjere iz romana obrađuje historijski prikaz italijanskog društva tokom ratnih dešavanja. Zaista roman obiluje primjerima koji su bitni za obradu ove teme, ali za rad su odabrani oni najreprezentativniji koji mogu na najbolji mogući način približiti čitaocima sve ono što se zaista dešavalo. U glavnom dijelu pažnju smo usmjerili i na to kako glavni junak romana, Korado, doživljava rat ali smo odabrali i posvetili jedan podnaslov posljednjim rečenicama iz romana koje su obilježile Pavezeovo književno stvaralaštvo i zauvijek ostale urezane u historiji književnosti.

Predmet istraživanja rada jeste istražiti političku situaciju i sistem u periodu Drugog svjetskog rata i na osnovu toga preći na obrazloženje situacije u kojoj se nalazilo društvo. Rat je doveo do niza promjena koje su se najviše odrazile na društvo. Njegovi ciljevi i posljedice će postati evidentni nakon obrade primjera iz romana. Sa jedne strane su moćnici, vodeće političke figure, a sa druge strane su pojedinci čiji život prolazi u konstantnom strahu i iščekivanju kraja rata.

Pomoću različitih metoda koje će biti korištene za analiziranje rada i u skladu sa prethodno navedenim, kroz rad će se nastojati dokazati više istraživačkih tema koje se odnose prije svega na to kako je Drugi svjetski rat uveliko uticao na promjene koje se dešavaju u društvu, na stanje kolektivne svijesti o onome što se dešava, zatim na prikaz društva čiji je položaj sveden na margine, lišen slobodne volje i slobode govora, apsurdnost i besmisao ratovanja, te stanje i položaj pojedinca.

2. Biografski podaci o Ćezare Pavezeu

Među imenima najvećih i najznačajnijih književnih stvaralaca koji su rođeni na pragu XX stoljeća i koji su između ostalog stekli veliki autoritet u italijanskoj kulturi i književnosti, stoji i ime Ćezare Pavezea.

Zbog smjelih poduhvata i stalne angažiranosti duha Pavezeova ličnost se popela na vrh ljestvice probranih savremenika. Iz tog razloga pojavio se neobičan interes za njegovu jedinstvenu životnu putanju i za njegovu ekskluzivnu književnu i kulturnu ostavštinu.¹

Makijedo u svome članku navodi da je Paveze vrlo vjerovatno jedan od najinteresantnijih italijanskih pisaca u rasponu između predratnog i poslijeratnog perioda te da njegova djela i njegov život neprestano nastavljaju da privlače pažnju italijanske i strane književne kritike. U korist ove činjenice navodi dva razloga. Prvi razlog jeste uska i neosporna povezanost između autorovog života i umjetničkog djelovanja. Drugi razlog bazira se prvenstveno na kontradiktornim terminima koji su obilježili slijed Pavezeovog stvaranja pomoću kojih možemo pratiti autorovo izlaganje misli. U Pavezeovom slučaju ona nalazi svoju realizaciju u mnogobrojnim unutarnjim suprotnostima autorove ličnosti,

„u kontrastu između sela i grada, brežuljka i ulice, između proletera i bogataša, slobode i zatvora, italijanskog Sjevera i Juga, Torina i Rima, između dječaka i čovjeka, muškarca i žene, prirode i civilizacije, pojedinca i društva, intelektualca i radnika, između mitske fatalnosti i marksističkog optimizma, između simbola i realnosti, poezije i proze, subjektivnog i objektivnog, kontemplacije i akcije, između ljubavi i samoće, vjernosti i prevare, između života i smrti.“²

Rođen je 09. septembra 1908. godine u manjem mjestu Santo Stefano Belbo koje pripada provinciji Kuneo u Pijemontu gdje je njegov otac, pisar iz Torina, imao imanje. Međutim, porodica Paveze se nije dugo zadržala u ovom mjestu te su se preselili u Torino. Ćezare će se zauvijek sjećati i oplakivati rodno mjesto koje je viđeno kao simbol spokojstva i

¹ RABAC – ĆONDRIĆ, Glorija (1965), *Neorealizam u talijanskoj prozi*, Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo, str. 109.

² MACHIEDO, Mladen (1963), „Tragom Cesare Pavesea“ u: *Izraz*, Svjetlost, Sarajevo, str. 19.

bezbriznosti.³ Kada je imao šest godina umire mu otac te nastavlja živjeti sa majkom i sestrom Marijom. Tokom perioda adolescencije Paveze se u mnogo čemu razlikovao od svojih vršnjaka. Stidan i introvertan, zaljubljenik u knjige i prirodu uživao je mnogo više u dugim šetnjama nego u druženju sa vršnjacima. Obrazovanje je stekao u Torinu. Najprije je pohađao l'Istituto Sociale dei Gesuiti a nakon toga, od 1923. godine i gimnaziju D'Azeglio. U gimnaziji upoznaje profesora Augusta Montija koji se ubrajao među najveće intelektualce svog vremena, antifašistu. Monti je odigrao značajnu ulogu u daljnjem formiranju Pavezeove ličnosti. Tokom pohađanja gimnazije upoznaje i kolege sa kojima će se vrlo brzo i prijateljititi, to su bili Leone Ginzburg i Norberto Bobijo. Nakon završetka srednje škole Paveze se upisuje na Filozofski fakultet u Torinu, opredjeljujući se prvenstveno za studij engleske književnosti. Nakon što je diplomirao 1930. godine na temu „O interpretaciji poezije Volta Vitmana“ posvjećuje se aktivno prevođenju djela američkih pisaca poput Sinklera Luisa, Šervuda Andersona te Džona Dos Pasosa. Tih godina Paveze ulazi i u političke krugove. Postaje dio političkog pokreta „Pravda i sloboda“ i učestvuje u uređivanju časopisa „Kultura.“ Nakon što je Leon Ginzburg, 1935. godine, uhapšen zbog antifašističkog djelovanja, na proljeće naredne godine i sam Paveze je uhapšen te nakon toga osuđen na tri godine zatvora zajedno sa Karlom Levijem, Frankom Antoni ćelijem te Einaudijem. Osuđen je na tri godine zatvora u Brankaleona Godinu u Južnoj Italiji. Nakon pobjede u ratu u Etiopiji, Italija oslobađa političke osuđenike tako da se Paveze 1936. godine vraća u Torino nakon što je odslužio dio kazne u trajanju od godinu dana. Nastavlja prevoditi djela američkih i engleskih pisaca te aktivno saraduje sa izdavačkom kućom Einaudi. Vraća se prevođenju, ovog puta, Dikensovih i Stejnbe kovih djela, te postaje urednik u izdavačkoj kući Einaudi. Sa početkom Drugog svjetskog rata odlazi kod sestre u Monferato gdje će provesti čitav rat. Zbog zdravstvenih problema nije mogao pristupiti vojsci tako da ratne godine provodi daleko od opsadnih mjesta. Nakon rata vraća se radu u Einaudi i igra ključnu ulogu u obnavljanju italijanske kulture. Takođe, priključio se Komunističkoj partiji Italije te je radio za njen službeni glasnik „Jedinstvo.“⁴ Umire počinivši samoubistvo u hotelskoj sobi u Torinu, 27. augusta 1950. godine popivši preveliku dozu tableta za spavanje. Mušić navodi da se čin Pavezeovog samoubistva, kojem nije pribjegao po prvi put, ne treba shvatiti kao „izraz trenutne slabosti, ljubavnog razočarenja, ili krize u njegovim političkim shvatanjima.“⁵

³ Preuzeto sa: <http://biografieonline.it/biografia-cesare-pavese> (18.11.2017.)

⁴ Preuzeto sa: <http://www.oilproject.org/lezione/opere-pavese-suicidio-6842.html> (18.11.2017.)

⁵ MUŠIĆ, Srđan (1960), „Čezare Paveze“ u: *Savremenik*, Naklada ćirilo – methodske knjižare dd, Zagreb, str. 313.

*Smrt treba da se shvati kao najveći izraz trpljenja, krize koja je u datom momentu kulminirala i koja je dovela do njegovog potpunog uništenja. I to ne samo Pavezeove lične krize, već krize onog dijela italijanskih intelektualaca koji su kao Paveze, htjeli da daju svoj puni udio u stvaranju novog svijeta, ali su se stalno sukobljavali sa preprekama bilo subjektivne bilo objektivne prirode.*⁶

2.1. Književni opus

Mušić kaže da se Paveze, kao i Elio Vitorini te Viskonti ubrajaju u generaciju čiji je glavni zadatak i cilj bio otkrivanje Italije. Dalje nastavlja da se upravo ovoj generaciji treba zahvaliti za prodor realnosti u italijansku književnost. Ova realnost dala je pečat ljudskosti italijanskoj poslijeratnoj kulturi. Pečat Pavezeovoj političkoj i literarnoj mladosti udarila je stalna borba za otkrivanje narodske, svakodnevne Italije, Italije nezadovoljnih radnika, tužne malograđanštine i potlačenih seljaka. „Neki kritičari smatraju Pavezea najvećim u toj generaciji, njenim najboljim piscem, ali to nije bilo bitno. Bitno je da je Paveze jedan od predstavnika talaca koji je savremenom Italiji dao književnost i film dostojan njenih istinskih tradicija.“⁷

Nakon dvadesetogodišnjeg bavljenja književnošću, vrlo savjesnog i predanog, Pavezeov opus se može svesti na oko 3.000 stranica. Veliki broj njegovih djela objavljen je posthumno „Svako djelo ima svoju težinu, svoj naboj ljudskog.“⁸ Paveze se na književnoj sceni pojavljuje sa zbirkom pjesama *Raditi umara* koja je objavljena 1936. godine u vrijeme autorove političke konfinacije u Kalabriji. Zbirka pjesama u prvi mah nije pobudila veće interesovanje. Paveze po prvi put uvodi pitanje socijalnih tema što bi se, na biografskom planu, moglo povezati sa njegovim prelaskom iz sela u grad, iz rodnog Santo Stefano Belba u Torino, gdje je

*„prirodu zamijenio ljudski život, romantičnoj pozadini brežuljaka priključio se realizam grada sa svojim ulicama, periferijama, tvornicama, kafanama, sa umornim ljudima i lakim ženama, sa slučajno susrelim prijateljima i prolaznim ljubavima. Doba djetinjstva i uzrasta na selu zamijenilo je doba zrelosti i dinamike u gradu.“*⁹

⁶ Mušić, „Cezare Paveze“, str. 314.

⁷ Ibid.

⁸ MIHOVILOVIĆ, Ive (1953), „Anatemisan je Cesare Pavese“ u: *Krugovi*, Mladost, Sarajevo, str. 314.

⁹ Machiedo, „Tragom Cesare Pavesea“, str. 20.

Prvi roman kojeg je Paveze objavio, 1941. godine, *Tvoji krajevi*, odražava i obrađuje vrlo specifičnu situaciju za tadašnje italijansko društvo.¹⁰ Likovi radnika Berta i seljaka Talina, samo su jedni u nizu od brojnih pojedinaca koji u potrazi za boljim životom odlaze iz sela u grad. Uz posthumno izdane novele autobiografskog karaktera, *Praznička noć*, *Lijepo ljeto* i *Plaža*, nalazilo se i jedno od najboljih Pavezeovih djela – *Zatvor*. Stefano, glavni lik romana, nije toliko zatočenik južnjačkog krajolika „koliko zatvorenik samog sebe, sputan vlastitim strahom od akcije, od njegovih posljedica i eventualnih obaveza.“¹¹ Novi problemi koje donosi rat dali su Pavezeu pogodnu tematiku za njegov daljnji književni razvoj pa je tako ova tematika posebno elaborirana u romanu *Kuća na brežuljku*, čija radnja odražava ratna dešavanja u okolini Torina. Godine 1947. objavljen je i njegov angažirani roman, *Drug*. U liku glavnog protagoniste Pabla, Paveze nam predstavlja i približava život običnog, bijednog čovjeka, bez određenog zanimanja i interesa, koji svoje vrijeme provodi u druženju sa prijateljima, u ispijanju vina, da bi na kraju smisao pronašao u ilegalnoj borbi.¹²

Zbog neprestane želje za druženjem i približavanjem ljudima i u isto vrijeme svjesnosti da je to nemoguće postići, Paveze utjehu pronalazi u osebujnom memorijalizmu. Često se vraća u djetinjstvo koje je viđeno kao idealno doba, „kao apsolutnoj i izvanvremenskoj jedinstvenosti što ga je dovelo do stvaranja mita.“¹³ *Dijalozi sa Leukom* predstavljaju pokušaj prelaza od individualne prema kolektivnoj mitologiji. U ovom djelu još jedanput dolaze do izražaja Pavezeovi unutarnji kontrasti i sukobi koji se, između ostalog, ogledaju u sukobima između intimnog i vanjskog svijeta, subjektivnog i objektivnog poimanja i gledanja na stvari. Kada se već govori o Pavezeovim mitovima neophodno je spomenuti i djelo *Mjesec i krijesovi*, objavljeno 1950. godine koje je objedinilo motive bijede i emigracije koje nam autor predstavlja u liku povratnika iz Amerike, koji se, nakon što se ostvario na materijalnom planu u dalekom svijetu, vraća u rodni kraj, vođen nostalgijom za brežuljcima i djetinjstvom.¹⁴

¹⁰ Machiedo, „Tragom Cesare Pavesea“, str. 21.

¹¹ Ivi, str. 22-23.

¹² Ivi, str. 26.

¹³ Ivi, str. 27.

¹⁴ Ibid.

Pred kraj života autor dobija priznanje za svoj književni rad. Nakon ponovljenih izdanja svih značajnijih djela, tri su romana pod zajedničkim naslovom *Lijepo ljeto* u julu 1950. godine dobila najveću italijansku nagradu, Premio Strega.¹⁵ Prvi roman, istoimenog naziva, prikazuje jednu boemsku sredinu koju čine mladi slikari koji vrijeme provode u ateljeima zajedno sa djevojkama, odnosno sa modelima. Zatim, drugi roman, *Davo na brežuljcima*, razrađuje mladenačke teme poput studentskog doba u gradu, noćne šetnje pustim ulicama i sl. Treći roman, *Među osamljenim ženama* u središte postavlja dva u potpunosti različita ženska lika. Sa jedne strane je Klelija, samostalna žena koja zarađuje za život radeći u modnoj kući, a sa druge strane je Rozeta, osjećajna i u svakom pogledu razočarana djevojka koja izlaz vidi jedino u samoubistvu. *Doći će smrt i imat će tvoje oči* je posthumno objavljena zbirka pjesama, 1951. godine, pronađena u autorovoj ostavštini. Zbirka je podijeljena na dva ciklusa. Prvi ciklus, pod nazivom *Zemlja i smrt*, objavljen je 1947. godine u časopisu „Tri Venecije“ predstavlja zapravo sve glavne motive Pavezeovog stvaralaštva koji se mogu pronaći u već objavljenim djelima, pa je tako moguće prepoznati južnjački krajolik iz *Tamnice*, ratnu pozadinu *Kuće na brežuljku*, ali i simbole iz djetinjstva. Drugi ciklus, datiran tek nekoliko mjeseci prije samoubistva, po kojem i čitava zbirka nosi ime, rezultat je posljednjeg autorovog ljubavnog razočarenja.¹⁶

Posebno mjesto u Pavezeovom književnom stvaralaštvu zauzima njegov dnevnik, *Umijeće življenja*, kojeg počinje pisati tokom boravka u zatvoru i koji je objavljen posthumno 1952. godine, a predstavlja svjedočenje o jednom očajnom traganju koji svoj krajnji ishod nalazi u samoubistvu.¹⁷ Dnevnik pruža mogućnost dubokog upoznavanja i sagledavanja njegove ličnosti i njegovih kriza, mada ni njegova djela, bilo da su to romani ili zbirke pjesama, nisu uopće slabiji izbor. U njegovim djelima nalaze se ličnosti koje ne samo da iskazuju krizu italijanske buržoazije nego i Pavezeovu unutarnju, intimnu, ličnu krizu.¹⁸ „U svakoj ličnosti osjeća se sam Paveze, svaki roman nosi ubjedljivi pečat njegovih shvatanja o životu i smrti koji Pavezeu daju jedinstveno mjesto u italijanskoj književnosti.“¹⁹

Pavezeova književnost pratila je krizu Italije koja je mnogo propatila najprije tokom fašističke diktature a zatim kroz besmislene borbe u Drugom svjetskom ratu. Ona je ta koja je popratila rađanje duha i svijesti kod Italijana i borbu za dostojanstven život svakog

¹⁵ Machiedo, „Tragom Cesare Pavesea“, str. 28.

¹⁶ Ivi, str. 29.

¹⁷ MOLLIA, Franco (1963), *Saggio su tutte le opere*, La nuova Italia, Firenze, str. 6.

¹⁸ Mihovilović, „Anatemisan je Cesare Pavese“, str. 313.

¹⁹ Ivi, str. 314.

pojedince.²⁰ Piše pridržavajući se nepisanog pravila da je sam život neiscrpna književna tematika, postepeno pomičući svoj tok analiziranja sa obrade teme koja se tiče međuljudskih odnosa na analizu unutrašnjih doživljaja pojedinca. Prodire duboko u ljudsku intimu nastojeći da je razgoliti i otkrije nepoznato kod ljudi i društva.²¹ „*Ono što je Paveze rekao Italiji, svijetu, spada među najbolje i najljudskije što je italijanska savremena književnost saopštila i ne slučajno mnogi ga nazivaju najvećim predstavnikom italijanske poslijeratne književnosti.*“²² Kako Ćeki i Sapenjo pišu „*u svojoj generaciji Paveze je sigurno bio ne samo najviše umjetnički nadaren nego jedan i od najvećih uzora kako intelektualno tako i moralno.*“²³

3. Radnja romana *Kuća na brežuljku*

U djelu *Prije nego pijetao zapjeva*, koje je objavljeno u novembru 1948. godine u Torinu pod pokroviteljstvom izdavačke kuće Einaudi, sadržana su dva kraća romana: *Kuća na brežuljku* i *Zatvor*. Radnja romana *Kuća na brežuljku* smještena je u periodu Drugog svjetskog rata. Opisani su događaji od 1943. do 1945. godine koji obuhvataju period pada fašizma, razvoja Pokreta otpora, Građanskog rata, bombardovanja italijanskih gradova, u djelu akcenat je prije svega na Torinu, kao i djelovanje nacističkih i savezničkih snaga u Italiji. Radnja je smještena na jednom od torinskih brežuljaka gdje narator romana, Korado, četrdesetogodišnji profesor iz Torina, provodi svoje dane bježeći od rata. Živi u iznajmljenoj sobi u jednom ljetnikovcu, međutim često odlazi u krčmu Fontane u kojoj se skupljaju mnogi ljudi različitih profila kako bi organizovali Pokret otpora. Radnja se povremeno premješta i u grad Torino gdje se čitaoci upoznaju sa bombardovanjima i posljedicama istog što dovodi do toga da od grada ostaju ruševine. Djelo je prožeto autobiografskim elementima te predstavlja uticaj ratnih događanja i strahota na italijansko društvo ali i na čovjeka, kao zasebnu individuu.

Molija navodi da se korijeni teme koja je obrađena u romanu *Kuća na brežuljku*, a koju je autor dalje razradio i razvio, mogu pronaći u priči „Porodica“ koju Paveze piše 1941. godine.²⁴ Priča predstavlja početak razvoja radnje koja će kuliminirati u *Kući na brežuljku*. Nadalje, Pampaloni ističe karakteristike koje su svojstvene ovim djelima, počevši od toga da

²⁰ Mušić, „Čezare Paveze“, str. 325.

²¹ RABAC – ČONDRIĆ, Glorija (1965), op. cit., str. 128 – 129.

²² Mušić, „Čezare Paveze“, str. 325.

²³ CECCHI, Emilio, SAPEGNO, Natalino (1965), *Storia della letteratura italiana Vol. Nono, Il Novecento*, Aldo Garzanti Editore, Milano, str. 637.

²⁴ MOLLIA, Franco (1963), op. cit., str. 12.

protagonisti imaju ista imena: Korado, intelektualac koji vodi žestoku borbu sa vlastitom samoćom, Kate, djevojka iz predgrađa i jedna od onih ženskih figura koje se ne zaboravljaju, a između njih dječak, Dino, koji je možda njegov sin, rođen nakon što su okončali vezu. Teme se ponavljaju pa se tako susrećemo sa pitanjem djetinjstva, odgovornosti prema životu, izolacije kao krajnje mjere udaljenosti od društva, te pitanjem očinstva.²⁵

Svake noći stanovništvo iz bombardovanog Torina bježi u šume na okolnim brežuljcima kako bi spasili goli život. Među njima je i profesor Korado koji iznajmljuje sobu u ljetnikovcu kod dviju žena, Elvire i njene majke. Elvira je četrdesetogodišnja usidjelica koja je zaljubljena u Korada. Korado, boraveći na brežuljku, najviše voli šetati i uživati u prirodi sa psom Belbom. Na taj način može prizvati sjećanja i uspomene na svoje djetinjstvo kada je živio na brežuljcima u dolini Santo Stefano Belbo, uvijek u blizini Torina. To je bilo njegovo utočište. Jedne noći, tokom šetnje, u daljini je začuo glasove i pjesmu koja je dopirala iz šume. Prativši glasove stigao je u krčmu Fontane koja je bila puna ljudi koji su pjevali i slušali izvještaj o ratu. Među ovim ljudima najprije je prepoznao Kate, svoju ljubav iz prošlosti, koja ima sina koji se zove isto kao i on, ali ga svi jednostavno zovu Dino. Upravo iz ovog razloga Korado sumnja da je to njegov sin, ali to nikada neće saznati. Korado u njemu prepoznaje samog sebe te nastoji provoditi što više vremena sa njim. Osim Kate i Dine, u krčmi upoznaje i pripadnike Pokreta otpora, partizane. To su bili Fonso, Nando i njegova supruga, Tono kao i Džulija. Pored njih tu su Gregorijo i Katina baka. Od te noći, Korado je nastavio redovno ići u krčmu gdje je mogao čuti novosti o ratu i pričati o politici. Prekretnicu u radnji romana predstavlja ljeto 1943. godine kada Korado, narator romana, na vjeran i dosljedan način počinje predstavljati događanja koja su obilježila period od 1943. do 1945. godine u Italiji i koja su označila prekretnicu na društvenom i političkom planu ne samo Italije nego i čitavog svijeta. Između ostalog ti događaji jesu pad fašističkog režima, nakon kojeg vrlo brzo dolazi do kapitulacije Italije koja prelazi na stranu Saveznika, dotadašnjih neprijatelja, borba pripadnika Pokreta otpora, djelovanje savezničkih i nacističkih snaga na italijanskom tlu. To je zapravo period u kojem, između ostalog, počinje Građanski rat, jedna od najkrvavijih epizoda u historiji Italije. Italijan antifašista protiv Italijana fašiste. Korado sa velikom pažnjom posmatra užurbani rad Pokreta otpora u krčmi. Oružje se prikupljalo naveliko i jedan dio je skrivan upravo tu. Vrlo brzo Nijemci pronalaze skrovište sa oružjem u krčmi i hapse sve članove grupe, izuzev Dine zbog njegovih godina. Korado je sve ovo promatrao skriven u šiblju. On se sada nalazio u velikoj opasnosti. Nijemci su tražili i njega te je morao u skorije

²⁵ PAMPALONI, Geno (1981), *Trent'anni con Cesare Pavese*, Rusconi Libri S.p.A, Milano, str. 113 – 114.

vrijeme pronaći novo sklonište. Elvira mu pronalazi sklonište u internatu Kijeri gdje je dane provodio podučavajući učenike i razgovarajući o religiji sa ocem Feličiom. U internatu mu se pridružuje i Dino. Međutim, morali su se pretvarati da se ne poznaju zbog Koradovog straha da ga Nijemci ne pronađu. Korado shvata da nije siguran ni u internatu tako da se odluči vratiti u svoju sobu u ljetnikovcu. Međutim, nakon izvjesnog vremena, ponovo se vraća u internat. Dobija pismo od sestre koja ga poziva da se vrati u rodno mjesto, što će na kraju i prihvatiti zbog iznenadnog dolaska Nijemaca u internat. Korado se vraća u svoje rodno mjesto gdje nastoji živjeti što normalnije u iščekivanju završetka rata. Dino je pobjegao iz internata i pridružio se partizanima. Od onoga dana kada su uhapšeni ništa se više nije znalo za Kate i ostale članove grupe. Jedino je Elvira čula da su vjerovatno deportovani u koncentracioni logor.

3.1. Književnost neorealizma kao odgovor na stanje u društvu

Roman *Kuća na brežuljku* pripada periodu neorealizma koji je kao književna tendencija svoj vrhunac dostigao u periodu između 1945. i 1955. godine. Vrlo je teško definisati pojam neorealizam obzirom da se ne radi o organizovanom književnom pokretu ili uobičajenoj struji u književnosti i umjetnosti koja je definisana npr. manifestom, koliko je to zapravo tendencija, težnja koja se javlja u italijanskoj književnosti. Rabac – Čondrić navodi da još uvijek izvjestan broj književnih kritičara osporavaju pitanje poetike neorealizma navodeći da neorealistička umjetnost nije proizvod određene škole i da joj zbog toga nedostaju zakoni i principi po kojima bi se vodili njeni pobornici. Drugi, ipak, smatraju da neorealizam nije ispunio zadatu misiju, dok treći da se ne radi o jednom ozbiljnom pokretu jer se ne zasniva na jedinstvenoj osnovi kao i to da njegovi predstavnici nisu potekli iz zajedničke jezgre. Međutim, bez obzira na izdvojene stavove i mišljenja, velika većina pisaca, filmskih radnika i kulturne javnosti „*tvrde da je pokret zatalasao cijelu Italiju i da je probio u sve njene pore zahvativši svojim snažnim strujama duhovne i kulturne manifestacije naroda.*“²⁶ Izraz neorealizam prvi put je javno upotrijebljen kako bi se opisao Viskontijev film „Opsesija“ 1942. godine. Javlja se i u književnosti i u umjetnosti i u kinematografiji. Pisци kao svjedoci historije i govornici naroda predstavljaju svakidašnju stvarnost rata i poslijeratnog perioda kako bi dali svoj doprinos epohi koja je tragično obojila život svih Italijana. Poziva se najprije na vergilijanski verizam. „*To je zaista povratak verizmu ali mnogo mračniji zbog toga što je lišen onog folkloru koje je tako*

²⁶ RABAC – ČONDRIĆ, Glorija (1965), op. cit., str. 70 – 71.

*intenzivno bojio stranice Verginih, Kapuaninih i Fučinijevih djela.*²⁷ Ugledali su se na autore poput Verge i Kapuane, Hemingveja i Stejnbeka, Moravije i Alvara, kako bi se definisali novi romani koji su se bavili istraživanjem stvarnosti. Ta stvarnost, čije je opisivanje glavna funkcija neorealista, bi trebala biti predstavljena na realističan način, bez uljepšavanja, dok bi teme bile vezane za ratni i poslijeratni period kako bi se dalo umjetničko svjedočanstvo epohi koja je označila tragično stradanje italijanskog društva. Spoznati stvarnost onakvu kakva jeste, izaći iz tišine i straha od slobode izražavanja. Upravo se i nastanak neorealizma podudara se promjenom političke situacije u Italiji, prelazak iz fašističkog režima u republiku preko dramatičnog iskustva u Drugom svjetskom ratu i Pokretu otpora. Neorealisti istupaju sa novim stavom prema životu u kojem se stvaralac okreće prema čovjeku današnjice. Kako nastavlja dalje Rabac – Čondrić pred pisce neorealizma izašao je

*„čovjek ratom iscrpljen, klasno ugnjeten i moralno izobličen, zapravo čitave kolone bezličnih ljudi i beznačajnih jedinki s namjerom da skrenu pažnju na sebe kako bi, napokon, u knjizi historije i umjetnosti, pokraj velikih heroja, bilo zabilježeno i njihovo ime.“*²⁸

U sastavni dio jezika pripovijedanja ulaze narodni izrazi, uzeti iz svakodnevnog jezika ili dijalekta, žargonizmi i barbarizmi, približavajući na taj način jezik djela širim masama. Ono što je novost jeste naglašena upotreba interpunkcijskih znakova, naročito zareza, koji sada ima i gramatičku i stilsku funkciju, koja se ugleda u tome da sprečava da dođe do prekida misli.²⁹ Među najznačajnije predstavnike neorealizma, pored Pavezea, ubraja se Vitorini sa svojim romanima *Razgovor na Siciliji* iz 1941. godine i *Ljudi i neljudi* iz 1945. godine koji se može definisati kao prvi roman o Pokretu otpora. Zatim Italo Kalvino sa romanom *Putanja paukovih mreža* iz 1947. godine. Pored njih tu je i Kasola sa svojim romanom *Bubeova djevojka* iz 1950. godine. Ne treba zaboraviti ni dva Pazolinijeva romana *Momci iz života*, 1955. godine i *Nasilan život*, iz 1959. godine. Kao posljedni roman koji se može pripisati neorealizmu jeste Pratolinijev roman *Metelo* iz 1955. godine. Zajedničke odlike ovih romana jesu jezik, ambijent, predstavljanje ljudi iz naroda, etičko – moralna funkcija naracije, te naracija događaja iz preživjele prošlosti.³⁰

²⁷ BARGHELLINI, Piero (1953), *Pian dei giullari – panorama storico della letteratura italiana, Vol.XI, Il Novecento*, Vallecchi, Firenze, str. 177.

²⁸ RABAC – ČONDRIĆ, Glorija (1965), op. cit., str. 73.

²⁹ Ivi, 84 – 85.

³⁰ Preuzeto sa: <http://www.oilproject.org/lezione/romanzi-paveze-calvino-vittorini-neorealismo-7396.html> (18.11. 2017.)

U neorealističkoj poetici konačno je našao svoje mjesto obespravljani, osakaćeni, zapostavljeni čovjek i postao subjekat u stvaralačkom procesu. On posreduje u otkrivanju tajni i zagonetki života, osvaja ih i savladava i, što se njegova spoznaja sve više širi, to se njegov znatiželjni duh smjelije hvata u koštac sa pojavama obavijenim mistikom. Najuzvišeniju crtu toj poetici daje nagovještaj da će mali čovjek, do jučer ignoriran, pobijediti u bici za osvajanje istina, sitnih i golemih, zbog kojih je stoljećima robovao.³¹

4. Historijska pozadina koja je prethodila razvoju događaja u romanu

4.1. Ulazak Italije u Drugi svjetski rat

Kroz proces stvaranja historije Italija je prošla kroz različite epohe koje su svakako ostavile traga. Kroz i najmanji dio historije čita se misao i odražava snaga italijanskog naroda. Roman *Kuća na brežuljku* kroz naraciju je obuhvatio sve bitne stavke koje se odnose na jednu od najznačajnijih epoha u historiji Italije, počevši najprije sa razvojem i osnaživanjem fašističkog režima na čelu sa Musolinijem, ulaskom Italije u rat na strani Sila osovinu, zatim preko ratnih poraza i gubitaka, kapitulacije Italije, nastankom i osnaživanjem antifašističkih i antiratnih organizacija, Građanskog rata, borbe sa nacističkim i fašističkim odredima, da bi najzad došla do posljednje etape svog puta postavši republikom. Ovaj historijski put predstavljen je u romanu kroz različita dešavanja i različite protagoniste kao nosioce radnje. Put i borba italijanskog naroda nije bila lagana, prožeta je patnjom i jadom koji se ogledaju na posljedicama koje je ratni sukob iznjedrio. Autor je na vrlo originalan i inspirativan način dao vlastito viđenje haotične i teške situacije koja potresa Italiju u periodu žestokih dešavanja Drugog svjetskog rata. Kako bi bilo lakše i jednostavnije pratiti i elaborirati temu rada, počeo ćemo sa razradom historijske pozadine romana koju ćemo u nastavku rada potkrijepiti i sa primjerima iz navedenog romana.

Po svom trajanju i uloženom naporu, po broju ljudi koji su u njemu učestvovali, po količini i kvaliteti ratne tehnike, broju ljudskih žrtava i materijalnim razaranjima, Drugi svjetski rat, prevazišao je sve dotadašnje, uključujući i Prvi svjetski rat koji je trajao od 1914. do 1918. godine. „Trajao je šest godina, od 01. septembra 1939. godine do 02. septembra 1945.

³¹ RABAC – ČONDRIĆ, Glorija (1965), op. cit., str. 86.

godine kada su prestala neprijateljstva i na Dalekom Istoku.³² Počinje napadom Njemačke na Poljsku a okončan je kapitulacijom Njemačke i Japana. Radi se o dva suprotstavljena saveza: Saveznici (Sovjetski Savez, Britanija, Amerika, Kina, Francuska, Poljska, Australija, Kanada) i Sile Osovine (Njemačka, Japan, Italija, Rumunija, Mađarska, Bugarska, NDH). Tokom rata, vojne operacije su se vodile na tri kontinenta – u Evropi, Aziji i Africi, na svim okeanima i u ogromnom vazдушnom prostranstvu. Glavne borbe odvijale su se na području Evrope.³³ Nakon što je završen Prvi svjetski rat smatralo se da su posljedice ovog rata tako katastrofalne da se nešto slično neće ponoviti. Nije se samo znatno povećao prostor na kojem se Drugi svjetski rat vodio nego je u njemu učestvovao neusporedivo veći broj ljudi. Oružane snage zaraćenih snaga dostigle su nevjerovatne razmjere. Upravo zbog ovoga govori se o totalnom karakteru Drugog svjetskog rata, naročito zbog toga što je u njemu, osim vojnika, aktivno učestvovalo i civilno stanovništvo. Jedna od glavnih karakteristika Drugog svjetskog rata jeste upravo do tada najveća angažovanost narodnih masa u borbi.³⁴

Drugi svjetski rat jeste jedan od najvećih i najkrvavijih ratova u historiji čovječanstva koji je odnio milione ljudskih žrtava. Nastao je kao posljedica zaoštrenih protivrječnosti među kapitalističkim silama u periodu imperijalizma, koje su, vođene željama za dominacijom u svijetu, stvorile oružani sukob svjetskih razmjena. Izbio je u periodu postojanja i kapitalističkog i socijalističkog sistema, za razliku od Prvog svjetskog rata koji je vođen u uslovima kapitalističkog sistema.³⁵

Juna 11. 1940. godine Italija je ušla u rat pod vodstvom Benita Musolinija na taj način odbacivši primjedbe i savjete Generalštaba koji je uporno tvrdio da je potrebno više vremena da bi se zemlja pripremila za rat, ne obazirući se na upozorenja maršala Itala Belba, jednog od četiri vođe fašističkog pohoda na Rim i tada komadanta italijanskih snaga u Libiji, koji je sredinom maja rekao da Italija neće moći zaratiti još najmanje dva mjeseca.³⁶

Već na samom početku ratovanja postalo je vrlo jasno zašto je ova Musolinijeva odluka naišla na osporavanje pojedinaca. „*Italija je bila beznadežno loše pripremljena za rat.*“³⁷ Zbog ograničenih materijalnih sredstava i političkog stanja u zemlji bila je znatno manje sposobna i

³² MARJANOVIĆ, Jovan et al. (1973), *Drugi svjetski rat 1939 – 1945*, „Vuk Karadžić“ – NIP „Mladost“, Beograd, str. 542.

³³ Ibid.

³⁴ KUTANJAC, Miroslav (1982), *Drugi svjetski rat Knj.1*, Mladost, Zagreb, str. 9.

³⁵ MARJANOVIĆ, Jovan et al. (1973), op. cit., str. 543 – 544.

³⁶ HIBBERT, Christopher (1977), *Mussolini: uspon i pad fašizma*, Alfa, Zagreb, str. 32 – 35.

³⁷ Ivi, str. 37.

spremna od ostalih zemalja za rat. Zbog toga su se vojni i politički krugovi koji su odlučivali o ulasku Italije u rat vodili time da će moći stupiti u rat onog trena kada budu sigurni u laku pobjedu. Usvojena je ofanzivna strategija koja je Italiji trebala donijeti brzu pobjedu te ostvarenje agresivnih planova.³⁸ Loša fašistička uprava dovela je do toga da Italija uđe u rat u potpunosti nepripremljena, bez ikakvog ozbiljnijeg dogovora sa saveznikom i u najgorim mogućim ekonomskim prilikama. Vojska Italije je bila slabija nego na početku Prvog svjetskog rata, naoružanje neadekvatno a zalihe strane valute skoro iscrpljene.³⁹ Zbog toga italijanska vojska nije mogla ispuniti nijedan od postavljenih vojno - političkih ciljeva u Africi i na Balkanu da bi na kraju morala prva kapitulirati.⁴⁰

4.1.1. Fašizam i Musolini

Kako je navedeno na prethodnim stranicama Italija je ušla u Drugi svjetski rat pod vodstvom Musolinija i njegovog fašističkog režima. On je bio političar, državnik, fašistički vođa i diktator od 1925 do 1943. godine koji je došao je na vlast, 28. septembra 1922. godine kao najmlađi premijer što ga je Italija ikada imala. „Bez sumnje, nametnuo se Italiji bolje no ikad iko prije njega, unatoč tome što je tako očigledno gušio građanska prava.“⁴¹ Njegov fašistički režim držao je italijanski narod u okupaciji dvadeset godina. Kako Toljati navodi najpotpunija definicija fašizma donijeta je na „XIII plenumu KI i glasi: fašizam je otvorena teroristička diktatura najreakcioniranijih, najšovinističnijih, najimperijalističkih elemenata financijskog kapitala.“⁴² Radi se o jednoj od najvažnijih političkih inovacija XX stoljeća i izvoru mnogih njegovih patnji.⁴³ U svojoj osnovi protivio se komunizmu, demokratiji, liberalizmu, individualizmu te političkom pluralizmu. To je politički sistem izgrađen oko jedne stranke i jednog vođe. Prava pojedinca su ukinuta, nasilje je bilo institucionalizirano kao oruđe unutrašnje pa i vanjske politike. Sloboda štampe i izražavanja nije postojala. Svoj korijen riječ fašizam nalazi u italijanskoj riječi „fascio“ što doslovno znači snop ili svežanj. Nadalje, riječ se povezivala sa latinskim terminom „fascēs“, sjekirom zavezanom za svežanj štapova koja se nosila ispred magistrata u javnim procesijama antičkog Rima želeći naglasiti autoritet i

³⁸ KUTANJAC, Miroslav (1982), op. cit., str. 22.

³⁹ SMITH, Mach D. (1980), *Mussolinijevo Rimsko carstvo*, Zbirka nakladnog zavoda Globus, Zagreb, str. 193.

⁴⁰ KUTANJAC, Miroslav (1982), op. cit., str. 23.

⁴¹ HIBBERT, Christopher (1977), op. cit., str. 21.

⁴² TOGLIATI, Palmiro (1831), *Predavanja o fašizmu*, Beogradski izdavačko – grafički zavod, Beograd, str. 21.

⁴³ PAXTON, Robert O. (2012), *Anatomija fašizma*, Tim press, Zagreb, str. 9.

jedinstvo države.⁴⁴ Nastojalo se Italiji vratiti slava kakvu su nekada imali Rimljani. Službeno, fašizam je rođen u Milanu, u nedjelju, 23. marta 1919. godine. Tada je Musolini nazvao pokret „Fasci di combattimento“, što bi se moglo definisati kao „Ratno bratstvo“ ili „Fašistički borbeni odredi.“ Pokret nije bio ograničen samo na nacionalizam i napad na imovinu. U njemu se odražavala spremnost za nasilno djelovanje, antiintelektualizam te odbijanje kompromisa i prezir prema postojećem društvu.⁴⁵

4.1.2. Slijed događanja tokom ratnih godina

Ulaskom u rat Italija je imala brojne mogućnosti za napad, a koje su se mijenjale iz trenutka u trenutak. Jedna od mogućnosti bila je da napadnu Britance u Egiptu. Zatim, postojala je mogućnost i za napad na Balkanu, međutim Musolini nije bio dosljedan po tom pitanju. Sad je želio napad na Jugoslaviju, sad na Grčku. Nakon brojnih previranja Italija se 08. septembra odlučila za napad na Grčku. Napad je počeo 23. septembra kada je grčkom diktatoru poslat ultimatum da se preda.⁴⁶ Prvih dana napada italijanska vojska je postizala uspjehe najprije zahvaljujući avijaciji, dok su Grci mogli malo toga učiniti da se odbrane. Uprkos prvobitnim uspjesima, Grci su se u nastavku borbe pokazali lukavijim, organizovanijim i spremnijim tako da su na kraju izvoljevali pobjedu uprkos čvrstoj uvjerenosti italijanske vojske u uspješan ishod borbe. U nastavku ratovanja, Italija nije uspijevala da ostvari značajnije pobjede i da se pokaže kao velika ratna sila. U prilog tome ide i strašan poraz od britanskih vojnih jedinica u Egiptu i istočnoj Africi. Teški porazi italijanskih jedinica na skoro svim frontovima od 1940. do 1943. godine uticali su na slabljenje i morala i discipline u vojsci i upravo zbog toga vojnici su gubili povjerenje u svoje starješine, napuštali jedinice i predavali se protivniku. Sredinom 1943. godine Italija je proživljavala tešku finansijsku i ekonomsku krizu zbog velikih izdataka za ratne potrebe. Italijanski narod je bio nezadovoljan djelovanjem fašističkog režima zbog izgubljenih bitki i strašnih gubitaka na vojnim ratištima, malim nadnicama i teškim uvjetima na radnim mjestima, oskudice u prehrambenim artiklima, političkim bespravljem, policijskim terorom.⁴⁷

⁴⁴ PAXTON, Robert O. (2012), op. cit., str. 10.

⁴⁵ Ivi, str. 11.

⁴⁶ KUTANJAC, Miroslav (1982), *Drugi svjetski rat Knj. 2*, Mladost, Zagreb, str. 198 – 199.

⁴⁷ MARJANOVIĆ, Jovan et al. (1973), op.cit., str. 126.

4.1.3. Svrgavanje Musolinija sa vlasti i kapitulacija Italije

Još i prije iskrcavanja Saveznika na Siciliju, do čije je odluke došlo na konferenciji u Kazablanci u januaru 1943. godine, u Italiji su se desile bitne političke promjene koje su vodile prema slomu fašističkog režima.⁴⁸ Nakon savezničke invazije na Siciliju pojavljuju se dvije struje protiv Musolinija: fašistička, čiji je cilj bio postavljanje odlučnijeg i uspješnijeg fašističkog vođe uz distanciranje od Njemačke, te ona sa ciljem svrgavanja Musolinija i fašista uopće koja je uključivala tri politički i vojno važne osobe: kralja Viktor Emanuelea III, maršala Badolja i generala Ambrozija. Obje su struje odigrale važne uloge u procesu rušenja Musolinija sa vlasti. Jula 24. Musolini je održao vandredno zasjedanje Velikog fašističkog vijeća izrazivši na taj način svoju zabrinutost zbog neuspjeha na Siciliji, brojnih poraza na ratnim frontovima, te zbog sve većeg nezadovoljstva italijanskog naroda i straha od revolucionarnog pokreta. Na vandrednom zasjedanju Vijeća Musolini je, najprije, podnio izvještaj o političkoj i vojnoj situaciji a zatim je predložio, na osnovu njegovog mišljenja, efikasne mjere za daljnje vođenje rata. Međutim, velika većina je bila za rezoluciju uperenu protiv Musolinija, kojom se zahtijevalo da kralj preuzme vrhovnu komandu i da mu se odobri potpuna sloboda u donošenju svih političkih i vojnih odluka. Nakon sastanka Vijeće je izglasalo nepovjerenje Musoliniju. Budući da je riječ o najvišem tijelu fašističke partije, Vijeće je time dalo legitimnost daljnim akcijama protiv diktatora. Nakon što je obaviješten o ishodu glasanja, kralj je, 25. jula, primio Musolinija i saopštio mu da je za novog predsjednika vlade odredio maršala Badolja. Po izlasku iz dvora Musolini je uhapšen i tajno odveden u dobro čuvani zatvor. Još iste večeri objavljen je proglas o Musolinijevoj smjeni i kreiranju nove Badoljove vlade.⁴⁹ Italijanski narod je mahom sa oduševljenjem primio vijest o svrgavanju Musolinija sa vlasti dok je nova Badoljova vlada zabranila rad fašističke stranke, ukinula fašističku policiju, raspustila komoru i korporacije, ali je isto tako zavela opsadno stanje i objavila da Italija nastavlja borbu u Drugom svjetskom ratu. Nakon što je Musolini svrgnut sa vlasti i nakon formiranja nove vlade, Saveznici su očekivali od Italije da objavi primirje, odnosno da kapitulira. Upravo zbog toga pojačali su bombardovanja Milana, Torina i Đenove. Zbog pogoršanja situacije na frontovima i konstantnih zahtjeva narodnih masa da se rat okonča maršal Badoljo je bio primoran da 15. augusta u Madrid pošalje svoje delegate kako bi započeli proces primirja.⁵⁰ „*Najzad 3. septembra, poslije dužih diskusija, italijanski i*

⁴⁸ SULZBERGER, Cyrus L. (1970), *Drugi svetski rat*, Vuk Karadžić, Beograd, str. 369.

⁴⁹ MARJANOVIĆ, Jovan et al. (1973), op.cit., str. 132 – 133.

⁵⁰ Ivi, str. 134.

britansko-američki predstavnici su kod Sirakuze potpisali Protokol o primirju i kapitulaciji italijanskih oružanih snaga.⁵¹ Objava kapitulacije Italije predstavljala je prekretnicu u daljnjem odvijanju Drugog svjetskog rata. Kapitulacija je predstavljala veoma važan događaj, obzirom da su njome Sile Osovine ostale bez ključnog člana svoje koalicije a zapadni saveznici dobili uporište u kontinentalnoj Evropi odakle su mogli ugroziti Njemačku.

4.1.4. Pokret otpora i italijanski građanski rat

Pokret otpora u Italiji, čija je svrha i cilj postao jasnije izražen nakon kapitulacije Italije, počeo je sa djelovanjem i prije svrgavanja Musolinija sa vlasti i rušenja fašističkog režima. Fašizam nije imao duboke korijene u italijanskom narodu iako je Musolini vladao dvadeset godina. Prve godine rata donijele su velike materijalne štete i ljudske gubitke pa su opozicione partije pristupile stvaranju i razvoju organizacijâ Pokreta otpora. Pored komunista, u pokretu otpora su učestvovali i socijalisti, a kasnije demohrišćani i liberali.⁵² „U Francuskoj, u Tuluzi, oktobra 1941. godine, obrazovan je Akcioni komitet ujedinjenog italijanskog naroda.⁵³ Partizanska vojska sabotirala je njemačke naciste i italijanske fašiste iza linije fronta. Ne samo da su iznova gađali mostove, elektrane, telefone i željezničke mreže, nego i kasarne pa čak i vojne kolone dok su prolazile kroz gradove. Pokret otpora nije imao hijerarhiju članova. Radnici su sada mogli da se uključe u oružanu propagandu, štrajkačke i vojne aktivnosti, čuvajući oružje u fabrikama. Tokom prvih godina rata otpor prema fašizmu se ispoljavao kroz organizovanje različitih akcija. Jedna od najčešćih akcija protiv fašizma jeste organiziranje štrajkova. Posebno su komunisti pojačali svoj uticaj na radnike i studente. Tako im je u martu 1943. godine uspelo da pomoću štrajkova paraliziraju industrijski trokut Milano – Torino – Đenova. To je bila prva politička akcija protiv fašizma. Italijanski seljaci sa Juga sakrivali su poljoprivredne proizvode a u raznim gradovima stanovništvo je otvoreno tražilo mir.⁵⁴ Akcioni komitet 25. jula postao je Komitet nacionalnog oslobođenja (ital. Comitato di liberazione nazionale – CLN).⁵⁵ Nakon kapitulacije Italije, pod uticajem različitih pokreta otpora, osnovane su vojne formacije za borbu protiv nacista i domaćih fašista. Na početku borbe, partizanski odredi su brojali od 40 do 50 ljudi, dok su kasnije formirane mnogo veće jedinice. Formiraju se italijanski partizanski bataljoni. Na dan potpisivanja kapitulacije njemačkih snaga u Italiji 29. aprila 1945. godine partizanske jedinice su imale oko 200.000

⁵¹ MARJANOVIĆ, Jovan et al. (1973), op.cit., str. 135.

⁵² Ivi, str. 518.

⁵³ Ivi, str. 519.

⁵⁴ KUTANJAC, Miroslav (1982), op. cit., str. 257.

⁵⁵ MARJANOVIĆ, Jovan et al. (1973), op. cit., str. 519.

ljudi. Na ovaj način italijanski narod je doprinio porazu fašizma u svojoj zemlji i konačnoj pobjedi antifašističke koalicije nad hitlerovskom Njemačkom, što se pozitivno odrazilo i na cjelokupnu demokratizaciju života poslijeratne Italije.⁵⁶

Narodno – oslobodilački pokret (1943-1945) bio je ujedno i građanski rat, rat između italijanskih fašista i antifašista. Sa jedne strane antifašisti, ogorčeni na fašistički režim i Musolinijevu tiraniju a nakon kapitulacije i na Hitlerovu nacističku vlast koju je pokušao inkorporirati u italijanske pravne organe, bore se protiv svojih zemljaka koji uprkos svim dešavanjima ostaju uz ove dvije politike. Ratna dešavanja dovela su do cijepanja jedinstva italijanskog naroda koji ide toliko daleko da je spreman ubiti svoga zarad ostvarenja političkih ciljeva. Ovo je zapravo jedna od najkrvavijih epizoda u historiji Italije.

4.1.5. Djelovanje nacista u Italiji i osnivanje nove fašističke republike

Nijemci su situaciju, koja nastaje nakon kapitulacije Italije, detaljno analizirali i bili su spremni za eventualno preuzimanje vlasti što je u konačnici značilo da namjeravaju održati fašistički režim i Musolinija na vlasti. Plan je bio da se pristupi zadržavanju i zarobljavanju italijanskih oružanih snaga kako se one ne bi mogle pridružiti Saveznicima u borbi protiv Njemačke. To je značilo ujedinjavanje fašista i nacista u zajedničkoj borbu. Septembra 23. 1943. godine, nakon što ga padobranci 12. septembra oslobađaju iz zatočeništva u izoliranom Gran Sasu, Musolini osniva Italijansku fašističku republiku. To je, ustvari, bio zadnji Hitlerov pokušaj da spasi i očuva svoj položaj. Međutim, autoritet iz prošlosti je nedostajao, a nije stvorena ni baza za novi red jer se vodila beskrajna diskusija između raznih pravaca, čijim koncima Musolini više nije upravljao.⁵⁷ U međuvremenu se nastavljaju saveznička iskrcavanja i osvajanja gradova te samim tim porazi nacističkih i fašističkih oružanih snaga. Od Musolinijeve republike ubrzo ostaju samo tragovi. Musolini, koji je zapravo bio samo Hitlerova marioneta, ne uspijeva očuvati red i mir u novoosnovanoj republici koja je neminovno srljala u propast.

⁵⁶ MARJANOVIĆ, Jovan et al. (1973), op. cit., str. 520.

⁵⁷ KUTANJAC, Miroslav (1982), op. cit., str. 274 – 275.

4.1.6. Musolinijevo smaknuće i kraj rata u Italiji

U aprilu 1945. godine, u periodu kada su se savezničke snage približavale Milanu, a njemačke povlačile, Musolinija su zajedno sa ljubavnicom uhvatili partizani pri pokušaju bijega u Švicarsku u Dongu na jezeru Komo. Streljan je po kratkom postupku. Aprila 29. špediterska kola zaustavila su se na mjestu nedovršene benzinske pumpe na Pijazale Loreto u Milanu. Oblaćene leševe Musolinija i i njegove ljubavnice Klarete partizani su izbacili iz kola i naglavice objesili na gredu nedovršene zgrade. Poslije je Musolinijevo tijelo skinuto i tajno sahranjeno na groblju Muzoko u Milanu odakle su ga sljedeće godine ukrali neofašisti i predali franjevačkom samostanu Anđelikum u Paviji. Godine 1967. Musolinijevi su ostaci predani njegovoj supruzi Rakeli koja ih je sahranila u Predapiju i na grob stavila spomenik na koji je dala uklesati fasces, simbol njegovih dana moći.⁵⁸ Brojni porazi pred savezničkim osvajanjima oslabili su nacističke i fašističke vojne snage, koje su već dovoljno bila oslabljene Musolinijevim smaknućem. Nemogućnost daljnjeg nastavka borbe dovela je do toga da su posljednje vojne snage sačinjene od fašista i nacista kolabirale i proglasile predaju 02. maja 1945. godine čime je rat u Italiji završen.⁵⁹

Nakon okončanja rata, 1946. godine, u Italiji je održan referendum na kojem su građani odlučili napustiti monarhijski ustroj i uspostaviti italijansku republiku koja postoji i danas. Po završetku rata Italija se našla u velikoj krizi. Italijansko društvo se podijelilo na dva nepomirljiva bloka, a širom zemlje vladala je opća ljutnja prema monarhiji koja je odobravalala fašistički režim zadnjih dvadeset godina. Čak i prije dolaska fašizma, na monarhiju se gledalo kao na promašaj jer je Italija postala podijeljena između bogatog sjevera i siromašnog juga. Nakon pada fašizma ponovo se probudio italijanski pokret a italijanski komunisti postali su druga politička snaga u zemlji i zahtijevali su preoblikovanje zemlje u duhu socijalizma. Nakon abdikacije kralja, 1946. godine, njegov sin i novi kralj Umberto XI bio je prisiljen raspisati referendum o budućnosti monarhije. Italija je 02. juna 1946. godine službeno postala republika.⁶⁰

⁵⁸ FERMI, Laura (1961), *Mussolini*, The University of Chicago Press, USA, str. 458 – 459.

⁵⁹ KUTANJAC, Miroslav (1982), *Drugi svetski rat Knj. 3*, Mladost, Zagreb, str. 362.

⁶⁰ Ivi, str. 364.

5. Historijski prikaz društva

Rat je u Italiji, kako je već prethodno navedeno, počeo 1940. godine nakon što je vođa Musolini odlučio da je krajnje vrijeme da Italija stane rame uz rame uz pobjedničku Njemačku i osvijetla svoj obraz. Rat Italiji nije donio ništa dobro, osim što je zauvijek promijenio sudbinu italijanskog naroda koji je ratne godine proveo strahujući za svoj život i iščekujući kraj koji, čini se tada, nikako da dođe. Vlastodržci su često znali govoriti da rat, jeste težak, ali da je to rat italijanskog naroda, da se treba boriti s ljubavlju i vjerom, da je rat njegovo najveće bogatstvo.

Od mnogobrojnih tema koje roman aktualizira, odabrana je tema historijskog prikaza italijanskog društva tokom ratnih godina na koju je Paveze bio posebno osjetljiv. Historija često kada govori o ratnim dešavanjima pažnju posvjećuje glavnim akterima, vođama koji kreiraju ratne situacije te bilježe bitne događaje koji su je i obilježili. Naravno da historija posveti pažnju i posljedicama koje rat prouzrokuje, međutim često se, kada se konkretno govori o uticaju rata na civilno stanovništvo, taj dio šturo obradi. Obično se navedu cifre koje pokazuju koliko je stanovništva stradalo i na tome se priča završi. Paveze je svoj roman upravo posvetio ovoj temi. Akcenat je na tome kako narod dočeka i doživi ono što vlada odluči a ne kako vlada i na koji način kreira svoje odluke. Narod je taj koji svaku vladinu odluku osjeti na svojoj koži, on je preživi i jedino on zna kako mu je.

Kako je već na prethodnim stranicama dat historijski uvid u ratna dešavanja, naredne stranice su posvećene opisima i analiziranjem dijelova iz Pavezeovog romana kako bi se dao prikaz italijanskog naroda tokom ratnih godina. Navodeći historijske činjenice Paveze pažnju posvjećuje malim, običnim ljudima i promatra kako cjelokupna situacija utiče na njih i njihov život. Priča priču o društvu u svim njegovim mizerijama, borbama i porazima, o ljudima koji pokušavaju da izađu iz ponora koji ih svakog dana sve više vuče prema dnu. Vodeći se pričama različitih učesnika isprepliće njihove sudbine i ispisuje jedne od najljepših i najhumanijih stranica italijanske književnosti.

5.1. Viđenje ratnih dešavanja kroz primjere iz romana

Odmah na početku, Paveze nas uvodi u roman dajući jasnu sliku kako izgleda život tokom rata. Bez ikakvog okolišanja, na potpuno objektivan način, izlaže, najprije, kako izgledaju torinske noći tokom ratnih godina i sa čime se italijanski narod svakodnevno susreće. Jasno daje na uvid šta će biti suština i glavna misao vodilja naracije. Nije samo dovoljno reći da je Italija nespremna ušla u ratni sukob, to je bilo očigledno od samog početka, italijanski narod nije bio svjestan šta se dešava oko njega, u kakav vrtlog ulazi i koje su posljedice. I tokom ratnih godina, napaćeno stanovništvo, tražilo je odgovore na pitanja koja su ih mučila, ali često bezuspješno. Glavno pitanje je bilo za koga se Italija bori, za šta se bori? Šta je cilj rata, zašto se uopće ušlo u rat? Trebalo je vremena, koje je iziskivalo velike žrtve, da se dođe do određenih odgovora i da život ponovo dobije smisao.

Već se ko zna otkad govorilo brijeg, kao što bismo rekli more ili šuma. Vraćao sam uveče onamo iz grada, što se zaodijevao tamom, a za mene to nije bio jednostavno koji mu drago kraj, nego jedan vid postojanja, jedan način življenja. Na primjer [...] i provalije. Uspinjao sam se svake večeri, kao da i ja bježim od iznenadnih noćnih uzbuna, a ceste su vrvjele svijetom, bijednim ljudima, koji su napuštali grad i odlazili da spavaju makar i na livadama. Vukli su sa sobom na biciklu ili na leđima dušeke, galameći i raspravljajući putem, buntovni, lakovjermi i razveseljeni. Dohvatili bi se uspona i putem razgovarali o osuđenom gradu, o užasima koji mu prijete. Već sam dulje vremena živio ondje gore i gledao ih, kako malo pomalo skreću, prorjeđuju se, i naposljetku bih uzilazio sam između živica i zidane ograde.⁶¹

Dakle, budući da je rat u toku i da je lokalno stanovništvo izloženo konstantnim napadima i bombardovanjima, prisiljeno je svake noći da se skriva na obližnjim torinskim brežuljcima kako bi spasilo goli život. Brežuljci zamjenjuju toplinu doma, krevet postaje golo tlo. To se iznova ponavlja svake noći i traje do unedogled. Postaje sastavni dio života, nešto na što su se stanovnici Torina naviknuli i prihvatili kao neizbježni dio svoje sudbine. Tokom dana, ko je imao još uvijek posao, silazio bi u grad, a nakon toga ponovno vraćanje na brežuljke bježeći od smrti. Gradovi su bili nesigurni i stanovništvo se, razumljivo, bojalo i tražilo je trenutni izlaz iz takve situacije što je dovelo i do ovog bijega na okolne brežuljke sa samo osnovnim stvarima koje su iole olakšavale već dovoljno tešku situaciju. Bilo je bitno

⁶¹ PAVESE, Cesare (1948/1957), *Kuća na brijegu*, prev. Jerka Belan, Kultura, Zagreb, str. 295.

samo izaći, napustiti grad, provesti noć što dalje od napada, a već sutra priča se nastavlja, isto mučna i teška kao i prethodnih dana. Ono što je za italijansko stanovništvo predstavljalo život u ratnim godinama bilo je bježanje od napada i skrivanje u šumama. Živjeti u konstantnom strahu, očekujući svakog trenutka da se oglasi znak za uzbunu, neminovno je dovelo do haosa i nemira koji se širio među stanovništvom koje je, već dovoljno namučeno fašističkim režimom, sada nespremno stalo oči u oči sa još jačim neprijateljem koji ruši sve pred sobom bez razmišljanja.

Grad Torino, kao i velika većina italijanskih gradova, nije bio pošteđen stalnih bombardovanja i napada u bilo koje doba dana i noći. Naravno da je bombardovanjima najviše bilo izloženo civilno stanovništvo koje je platilo i najveću cijenu. Na ovaj način, narod se držao u stalnom strahu, a kada se boji lakše je manipulirati i vladati. Bilo kada, bilo gdje napad se mogao desiti. Nije postojalo sigurno mjesto.

Obično su uzbune počinjale noću: ali, eto, jučer u Rimu, desilo se to baš u podne. Ipak, za prvih dana rata nisam silazio u sklonište; prisiljavao sam se da ostanem u razredu, šjećem i drščem. U ono smo se vrijeme smijali na napade. Ali sada, kada to više nije bila šala, već užas, bojali smo se na sam zvuk sirena. Ako sam ostajao u gradu do večeri, nije bilo razloga za to.⁶²

Onoga jutra, kad sam se prepirao sa Elvirom, uzbune nisu prestale do podne. Brijeg, dolina, daleki Torino, sve je zujalo pod nebom. Nisam se micao iz voćnjaka. Ko zna, koliko je srdaca u onom trenutku prestalo kucati, koliki su listovi treperili, koliko se pasa u strahu potrbuške ispružilo po tlu.⁶³

Bombardovanja su bila razorna i izazivala su nesagledive posljedice. Dešavala su se u bilo koja doba dana ili noći. Na početku rata nisu bila u velikoj mjeri razorna ili strašna ali svakako da su postajala jača i razornija kako je rat odmicao. U jednom trenutku sve nestane, biva uništeno. Ponekad, nakon bombardovanja, bilo je nejasno da li se radi o istom mjestu, istom gradu obzirom da iščezava u dimu i polahko nestaje. Bivali su opustošeni kao nakon razorne oluje koja pohara sve što joj se nađe na putu. Jednom kada bomba padne sve stane. Kao da se zemlja na trenutak zaustavi i onda se ponovo pokrene otkrivajući šta se dogodilo.

⁶² PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 315.

⁶³ Ivi, str. 361.

Ujutru sam se s mnogima vratio u grad, dok su iz daljine još odjekivali prasak i tutnjava. Svijet je trčao odasvud i nosio svežnjeve. Asfalt na ulicama bijaše zasut lišćem, pun rupa i lokava. Činilo se, da je tukao grad. U svijetlu dana pucketali su crveni i razuzdani plamenovi posljednjih požara.⁶⁴

Jutro sam završio lutajući posred nereda po suncu. Poneko je jurio, poneko stajao i gledao. Iz razrušenih se kuća dizao dim. Raskršća bijahu zatrpana. Gore, među obrušenim zidovima, visjele su na suncu krpe zidnih tapeta i slijevci. Nije uvijek lako bilo razlikovati nove ruševine od starih. Vidio si općenitu sliku i mislio, da bomba ne pada nikada, gdje je već jednom pala. Radoznali, znojni biciklisti zastajali su načas, s jednom nogom na tlu, da pogledaju i odjurili dalje da traže nove prizore. Pokretao ih je osjećaj ljubavi prema bližnjemu, koji je tinjao u njima. Na pločnicima, gdje je požar izbio, sjatila se gomila djece, nagomilali dušeci i razbijeno pokućstvo. Dovoljna je bila i neka starica, da pokupi sve, što je ostalo u stanu. Ostali su promatrali i ovda onda proučavali nebo.⁶⁵

Ono što je stanovništvo moglo učiniti nakon bombardovanja je ništa. Od njihovih domova, ostajala je samo ruševina koja je svakog momenta prijetila da se upotpunosti sruši. Ruševina je, tako ogoljenja, pokazivala sav svoj jad i nemoć. Na njenim potamljenim zidovima ostaju samo tragovi života koji prijete da izblijede i postanu samo još jedna uspomena u nizu. Stanovništvo je, pred takvim prizorom, moglo samo nijemo promatrati i pomisliti gdje je nestalo ono što je sagradio, okrenuti se i otići, vratiti se svakodnevnici koja ga užasava.

Fašistički režim je, na čelu sa Musolinijem, uvukao Italiju u rat i prouzrokovao opsadno stanje čije će posljedice italijanski narod dugo osjećati na svojoj koži. Kada je Musolini počeo sa svojom propagandom i razvijanjem fašizma brojao je veliki broj pristalica, međutim, kako je Italija sve više upadala u krizu, tako se taj broj postepeno počeo smanjivati. Čitajući roman, Paveze je pokazao kako se često može naići na oprečna mišljenja različitih likova koji podržavaju odnosno kritikuju fašistički režim. Sa jedne strane tu su pristalice fašizma koje ni u jednom trenutku ne odustaje od hvale vođi i od podrške njegovom načinu vladanja, dok su sa druge strane protivnici fašizma i svega onoga što on zagovara. U svojim kritikovanjima prednjače pripadnici Pokreta otpora koji će odigrati ključnu ulogu u pisanju historije Italije

⁶⁴ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 309.

⁶⁵ Ivi, str. 311 – 312.

nakon potpisivanja kapitulacije. Autor je u romanu sa posebnom pažnjom opisao djelovanje Pokreta otpora obzirom da je Korado, glavni protagonist, često slobodno vrijeme provodio sa njima približivši se njihovom načinu razmišljanja i njihovim shvatanjima.

Ostao sam s Catom. – Nećeš li doći da slušaš radio? – upita me.

Tek što se zaputismo, stane.

- *Nisi valjda fašist? – reče mi.*

Bila je ozbiljna i smijala se. Zgrabio sam je za ruku i planuo. – Svi smo mi to, draga Cate – rekao sam tiho. – Da nismo, pobunili bi smo se, bacali bombe, ne bismo čuvali kožu. Ko pušta, da sve teče svojim tokom i čeka, fašist je.

- *Nemaš pravo, - odvratila ona – čeka se povoljan trenutak. Treba da prije završi rat.*

Bila je ozlojeđena. Držao sam je za ruku.⁶⁶

Vrlo je zanimljiv i upečatljiv način na koji Korado pojašnjava Kate ko su i šta su fašisti. Kako vidimo iz dijaloga za njega su fašisti svi oni koji se ne bore, odnosno oni koji šute, stoje po strani i pasivno promatraju sve što se dešava oko njih. To bi značilo da velika većina italijanskog naroda zapravo podržava fašistički režim i Musolinija. Naročito je to bilo izraženo prije nego je Musolini uvukao Italiju u ratni sukob. Već nakon početnih poraza situacija u Italiji se postepeno mijenja, odnosno dolazi do buđenja svijesti i duha kod italijanskog naroda koji odlučuje da preuzme stvar u svoje ruke i da se bori za sebe. Ovo Koradovo izražavanje ličnog stava može se okarakterisati i kao podstrek italijanskom narodu koji je zapravo imao mnogo veću i značajniju ulogu nego što se mislilo.

Kako rat? Gore nego prije. Šta su učinili fašisti, kada su dopustili da ih sruše? Veliko, plemenito djelo, žrtvu, da vrate slogu svojoj zemlji. A kako im zemlja uzvraća? Uzvraća im štrajkovima, izdajama, ucjenjuje ih. Neka samo nastave tako. Ima još koga, ko se za sve brine. Doći će sve na svoje mjesto, prije negoli mnogi vjeruju. Tako je [...] svima znala. „Mi“ govorila je, a to „mi“ značilo je njen otac, njihova gostinjska soba, njihova vila. – Ko je više od nas pretrpio u ovom ratu? Naša je kuća u Torinu stradala. Ostao je samo vratar. Moramo živjeti ovdje gore. Brat mi se opet bori. Već dvije godine izlaže svoj život i bori se. Šta nam zamjeraju ovi subverzivni elementi?

- *Koji to?*

⁶⁶ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 320.

- *Ta svi. Čeljad, koja još uvijek ne razumije zašto smo u ratu. Ološ. Poznate ih i vi. Reče to, i po navici namigne mi i dražesno sagne glavu.*
- *Ne poznajem ološ – presiječem – poznajem samo ljude, koji rade.*
- *- Eto, već ste se naljutili – odgovori i pogleda me veselo. – Znamo da idete u krčmu, znamo da se sastajete.*
- *Ludost – prekinem kratko. – A ko je taj ološ? Egle zašuti i tobože uzdržljivo obori pogled.*
- *Poznajem bagru, - rekoh joj – koja nas je bacila u ovaj rat i još vjeruje u nj. Pogledala me je iskosice uzdišući. Učinila mi se kao razbješnjela učenica, koju su ulovili u grešci.*
- *Ne govorim o vašem bratu, - nadovežem – vaš je brat obmanut, plaća za druge. Ali je barem hrabar, što ostali nisu. Imate i vi prilično hrabrosti – odvratila Egle srdito.⁶⁷*

Ovo je jedan od primjera kako su i na koji način pristalice fašističkog režima opravdavale njegove mjere. Tako, Egle, razgovarajući sa Koradom, kritikuje sve one koji su u jednom trenutku ustali protiv fašizma i počeli sa štrajkovima i napadima na ovaj režim. Smatra da fašisti nisu ni zašto krivi i da nema razloga da se kažnjavaju jer su njihova djela dostojna hvale. Na vrlo suptilan način, daje Koradu do znanja da zna za pripadnike Pokreta otpora i za njihove namjere, naravno osuđujući ih. Njeno mišljenje jeste da su oni ti koji stvaraju nered i pometnju u državi sa svojom borbom i uplitanjem u rat. Naziva ih subverzivnim elementima, odnosno onima koji za cilj imaju izvesti radikalnu promjenu vlasti, oni su ti koji krše zakon, koji rade protiv fašizma. Obično je vlast u državama totalitarnog tipa, kao što je u to vrijeme bila Italija, sve aktivnosti opozicije, odnosno djelatnosti koje su za cilj imale sve što se kosilo za postojećom vladom, proglašavale subverzivnim kako bi ih ocrnili u javnosti i opravdali represivne aktivnosti prema njima.

Jednoga dana [...] rekoh joj: - Ovdje kod vas nema gladi. Ona podigne glavu: - Ne može se ništa više naći, ni jaja, ni maslaca, da platiš ne znam koliko. Sve pokupuju ova čeljad, koji su prije jeli bareni krompir.

- *Kada bismo ga samo uvijek imali – odgovorio sam. Elvira ode pećici mršteći čelo. Okretala mi je leđa.*
- *Pokupuju sve krčme, gdje se noću lumpuje.*
- *I spava na goljoj zemlji – odvratim.*

⁶⁷ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 358 – 359.

- *Ne želim znati – očepi Elvira okrenuvši se. – To je svijet drugačiji od nas.*
- *Vjerujem, - potvrdim – vrijedi mnogo više od nas. Obuhvatila je rukom grlo, oči su gledale ozlojeđeno.*
- *Ako su posrijedi žene i vino, upitajte Belba – nadovežem. – On se slaže s tom čeljadi kao i ja. Niko tako tačno kao pas ne zna prosuditi svoje bližnje.*
- *Ali oni su...*
Subverzivni elementi, znam. Neka vam bude. Mislite da na svijetu ima samo popova i fašista?⁶⁸

Nadalje tu je i Elvira, žena kod koje Korado stanuje i koja više zbog straha ili ljubomore ne toliko zbog podrške fašističkom režimu, smatra da su pripadnici Pokreta otpora i svi oni koji su protiv fašizma, otpadnici prema kojima ne treba imati milosti. Vrlo jasno naglašava da ne želi da zna za njih pravdajući se time da ne pripadaju istom svijetu, odnosno da nema sličnosti između njih. Korado, u oba dijaloga, nastoji opravdati postupke svih onih koji se bore protiv fašizma i ostvaruju svoje pravo, ne smatrajući ih niti u jednom trenutku odgovornim za krvoproliće.

Autor u romanu, kada govori o fašistima i antifašistima, pominje i lik mladića Đorđija koji je na početku ratnog sukoba bio strastveni fašista. Obukao je bez pogovora fašističku uniformu i stavio se na služenje vođi. Dijalog koji je naveden u nastavku, vođen između Korada i Đorđija, nastao je nedugo nakon svrgavanja Musolinija sa vlasti. Đorđi je ozlovoljeno kritikovao, ne naglasivši to jasno, pripadnike Pokreta otpora jer nisu imali hrabrosti da ih napadnu iako su znali za skorašnja dešavanja i jedva čekali da oslobode Italiju.

Hej Giorgi – dočekam ga – zar je završio dopust?

- *Ovo što se dešava nije se smjelo desiti – odvrati. – Ovo je kraj.*
Šta kažu u vojsci?
- *Ništa ne kažu. Čekaju. Niko nema hrabrosti da nas napadne. Čopor kukavelja, to su oni.*
Ko bi vas to imao napasti?
Giorgi me pogleda, iznenađen i uvrijeđen.
- *Svi bježe, svi se boje – on će. – Dvadeset su godina čekali da se osvete. Obukao sam uniformu, uniformu fašističkog rata, i niko nema hrabrosti da mi je strgne.*
Malo nas je. Ne znaju ove kukavice da nas je malo.

⁶⁸ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 359 – 360.

*Tada sam mu rekao da je njegov vođa kralj, i da je kralj zadao udarac. Njemu je dužnost da sluša. Osmjehnuo se zlovoljno. – I vi. Zar ne shvatate da smo istom na početku? Da se moramo braniti.*⁶⁹

Nakon što je Korado odlučio da se vrati u svoje rodno mjesto, na tom putovanju sreće ponovo Đorđija koji mu pomaže da prođe kontrolu i stigne do svog odredišta. Ono što ga je posebno iznenadilo jeste to da Đorđi više nije nosio nosio fašističku uniformu. Sada je bio dio partizanskih odreda, sada se borio sa onima koje je nekada napadao. To može značiti i da je u jednom trenutku došlo do promjene u svijesti italijanskog društva i u načinu percipiranja stvarnosti i događanja.

Naracija u romanu doživljava preokret i počinje pričati mnogo snažnije i emotivnije sudbinu italijanskog naroda nakon svrgavanja Musolinija sa vlasti. Situacija se drastično mijenja. Tada se u Italiji, kako je već navedeno, dešavaju ozbiljne stvari. Naravno da je većina italijanskog naroda sa oduševljenjem dočekala tu vijest, ali je ipak postojala određena bojazan, strah od budućnosti. Svakako priželjkivao se i kraj rata. Mnoge stvari nisu bile razjašnjene i sve se brzo odvijalo bez ikakvog pojašnjenja javnosti. Italijanski narod je bio zbunjen. Jedan dan se nalaze u oružanom ratnom sukobu a već drugog dana dolazi vijest kako vođe više nema.

Sutradan stigoše vijesti. Od rane zore tutnjili su radioaparati iz obližnjih vila: iz dvorišta nas je zazvala Egle; svijet je silazio u grad razgovarajući glasno. Elvira pokuca na vrata moje sobe i vikne mi, da je rat završen. Tada uđe, i, ne gledajući me, jer sam se oblačio, ispriповijedi mi, crvena u licu, da je Musolini zbačen. Siđem i nađem Eglu i majku: slušali smo radio – ovaj put i London – nije bilo više sumnje, vijest bijaše tačna. Majka upita:

- *Je li zaista završen rat?*
- *Tek počinje – odgovorio sam u nevjerici.*

Sada sam shvatio razlog noćne buke. Eglin brat odjurio je u Torino. Svi su trčali u Torino. Iz vila pojavljivale su se glave, čuli su se razgovori. Započne vrzino kolo susreta, riječi, kretnji, nevjerovatnih nada, što se moglo završiti samo u užasu i krvi. Žarile se oči svih, čak i najsabranijih. Odsada će i usamljenost, i šume imati drugačiju boju. Opazio sam to, kada sam samo površno pogledao drveće. Bio bih

⁶⁹ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 341 – 342.

*htio da znam sve, da sam već pročitao sve novine, kako bih se mogao udaljiti među
debla, promatrati novo nebo.*⁷⁰

Nastala je prava pometnja među stanovništvom jer su svi imali nešto da kažu, da dodaju i pojasne. Tako su se informacije širile bez istinitog izvora. Miješao se strah sa nadom i radost sa tugom. Sada kada vođe nije bilo, postavljalo se logično pitanje ko nastavlja borbu? Ova situacija, što će biti vidljivo na narednim stranicama, je neminovno vodila u još opasniju i nije joj se nazirao skori kraj.

Kako je Korado u prethodnom dijalogu i rekao, pravi rat je tek počeo. Prošlo je nekoliko mirnih dana u nagađanjima, predviđanjima i nadanjima. Međutim, napadi su iznova počeli. Ovaj put Saveznici su željeli da Italija kapitulira i da se povuče iz rata. To je značilo da Italija mora izdati svog partnera u ratu, Njemačku, što bi Saveznici dobro iskoristili pri nastavku rata. Pojačali su bombardovanja na italijanske gradove i svakodnevno su sve više stezali obruč oko zemlje. Sa radiostanica su neprestano stizale vijesti da se Italija mora predati u suprotnom napadi će biti sve gori i gori.

*Sutradan, navečer, ponovni napad, još strašniji. Kuće su se rušile, i zemlja tresla.
Narod je bježao i opet spavao u šumi. Moje su domaćice molile do zore klečeći na
sagu. Siđem sutradan u Torino, svuda naokolo požar još bukti, sve zaziva mir, kraj.
Novine su se uzajamno obasipale uvredama. Kružili su glasovi, da su se fašisti
ponovo osilili, da u Veneto dolaze nove njemačke divizije, da je našoj vojsci
naređeno da puca u gomilu. Iz zatvora i sa granice pojavljivali su se politički
kažnjenici. Papa je ponovo održao govor, sazivajući ljubav među narodima.*⁷¹

Obzirom na situaciju u kojoj su se našli, italijanski narod nije znao ko je uz njega i protiv koga se bori. Neprestano su se širile glasine najprije o tome da su u rukama njemačkih oružanih snaga koji ih neće izdati, zatim da su sada Saveznici na strani italijanskog naroda. Nastao je opći metež. Ponovo je počelo ponavljanje priče od prije nekoliko dana. Stanovništvo se ponovo vratilo spavanju u šumama bježeći od napada, razorni napadi su rušili kuće. Ništa se nije promijenilo, čak bi se moglo reći da je postalo gore nego prije.

⁷⁰ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 338.

⁷¹ Ivi, str. 357.

Nedugo nakon svrgavanja Musolinija, vidjevši da nemaju druge opcije, novonastala vlada i kralj bili su prisiljeni proglasiti bezuvjetnu kapitulaciju Italije. To je značilo da Italija prekida ratni sukob sa zaraćenim stranama i da ostavlja svog saveznika Njemačku bez podrške. Italija je iz rata izašla kao apsolutni gubitnik.

Osmi rujna iznenadio nas je, dok smo s Gregorijom mlatili orahe. Najprije je cestom prošao vojni kamion, koji je tutnjao na zaokretima i digao oblak prašine. Dolazio je iz Torina. Za čas novi štropot i buka: drugi kamion. Prošlo ih je pet. Prašina je prodrla među stabla, u čist večernji zrak. Pogledasmo se u lice. Dino otrči u dvorište.

U sumrak stigne Cate. – Zar ne znate? – povikala je sa ceste. – Italija je danas zatražila mir.

Na radiju je neki jednoličan, hrapav, nevjerovatan glas ponavljao kao stroj svakih pet minuta vijest. Završio bi i priuzeo svaki put, prasnuvši kao da se prijete, glas nepromjenjiv, uvijek isti, ni glasniji, ni tiši, nije nikada ništa dodavao. Uporan kao glas starca ili djeteta, koje je lekciju naučilo naizust. Niko od nas gotovo i ne pisne, osim Dine, koji je zapljeskao rukama. Ostasmo zbunjeni kao prije, dok je prolazilo onih pet kamiona.⁷²

Njemačka nije željela da napusti Italiju, odnosno da Saveznicima prepusti tako lahko teritoriju tako da su se odlučili na radikalne poteze. Između ostalog, odlučili su krenuti u još odlučniju borbu protiv Saveznika pozivajući na ujedinjavanje nacista i fašista. Ovo ujedinjenje ogledalo se u osnivanju nove fašističke republike pod ponovnim vodstvom Musolinija kojeg su Nijemci, u međuvremenu, uspjeli osloboditi iz zatočeništva. Nova fašistička republika je ustvari bila marioneta Hitlerove Njemačke, i on je taj koji je vodio glavnu riječ. Te nove ujedinjene snage nisu birale sredstva da dođu do cilja. Kako Korado kaže „*mi smo upali ponovo, ovaj put bezizlazno, u iste ruke, ovaj put iskusnije i krvavije. Veseli jučerašnji gospodari postajali su sve okrutniji, čuvali svoju kožu i posljednje nade.*“⁷³

Svakodnevno su stizala naređenja da se Italijani pridruže njemačkim oružanim snagama u borbi protiv neprijatelja. Italijani nisu smjeli biti izdajnici, morali su ostati ustrajni. U isto vrijeme dolazi do aktivnijeg angažovanja pripadnika Pokreta otpora koji će odigrati ključnu ulogu u spasavanju Italije pred neprijateljskim snagama. Italijani, partizani, antifašisti, kreću u

⁷² PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 362 – 363.

⁷³ Ivi, str. 370.

otvorenu borbu protiv svih onih koji siju strah, mržnju i neprijateljstvo. Tragično je što je ova borba dovela do otvorenog građanskog rata u Italiji. Fašisti Italijani ujedinjeni sa nacistima napadaju antifašiste Italijane koji se bore za oslobođenje. To su trenuci u kojima se pišu jedne od najtežih i najkrvavijih stranica historije Italije.

Spas ne dođe. Dođoše, šapatom, prve krvave vijesti. Ponovo se u sjećanju [...] ogledajući se natrag. Dolazeći na [...] napinjao sluh. Još nije bilo stražarskih blokova, ali već su podasvud vrebale prijetnje i iznenađenja. Već su ceste i polja vrvjele bjeguncima: vojnici, umotani u nepromočive kabanice, krpe, koporane, bježali su iz grada i kasarna, gdje su mahnitali Nijemci i neoskvadristi. Torino je zauzet bez borbe, kao što voda poplavljuje selo; Nijemci, koštunjavi i zeleni kao zelembaći, zaposjeli su kolodvor i kasarne; svijet odlazio i dolazio čudeći se, što se ništa ne događa, ništa ne mijenja; ni meteža ni krvi po ulicama; samo je neprekidna, tiha, podzemna rijeka vojnih bjegunaca tekla po ulicama, u crkvama, prema predgrađima, na vlakovima.⁷⁴

Pokret otpora je u romanu predstavljen kroz nekoliko likova, koji su puni života i koji se većinom u predvečerje okupljaju u krčmi i tu raspravljaju o političkoj situaciji i ciljevima pokreta. Djelovao je većinom na okolnim brdima gdje su dolazili u sukob sa nacističkim i fašističkim oružanim snagama. Svoje djelovanje su počeli i prije svrgavanja Musolinija sa vlasti, protiveći se najprije njegovom režimu i odluci da se Italija uključi u rat a zatim sve snažnije prodiru u sve sfere italijanske stvarnosti i postaju njen ključni dio. Prezirali su i samu pomisao da su strane oružane snage na njihovom teritoriju i da žele da postanu dio Italije na svirep način. Znali su da moraju ovo novonastalu situaciju iskoristiti na najbolji mogući način i okrenuti je u svoju korist.

Vičući i zovući, u horu zaustaviše se, pred vrtnim vratima Fonso, Nando i djevojke:

- Treba raditi, - vikao je Nando – fašisti se odupiru. Dođite s nama u Torino.

- Rat se nastavlja – upane Fonso. – Sinoć smo vas čekali.

- Kao da se spremate na užinu – odgovorio sam. Tako smo se šalili. Djevojke rekoše:

- Hajdemo. – Ubijati, uništiti ih – vikao je Fonso. – Potrebni ste nam.⁷⁵

⁷⁴ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 371.

⁷⁵ Ivi, str. 339.

Borbe koje su se odvijale između pripadnika Pokreta otpora i ujedinjenih nacističkih i fašističkih oružanih snaga bile su strašne. Doslovno su obje strane slijedile izreku koja kaže oko za oko, zub za zub. Nijemci nisu ni pomišljali da napuste italijanski teritorij i da se predaju. Ako bi prepustili Italiju Saveznicima to bi značilo da bi saveznička vojska imala nesmetan prolaz do Njemačke što bi značilo siguran krah njemačkih oružanih snaga u Drugom svjetskom ratu što im nikako nije odgovaralo obzirom da se Hitler na početku rata izjasnio kao apsolutni pobjednik. Nisu računali na to da će se italijanski narod uspjeti brzo organizovati i da će pružati bilo kakav otpor. Antifašisti su znali kojim sredstvima raspolažu i nisu željeli odustati bez obzira na cijenu koju plaćaju.

Ostali smo dugo tako. Čuli smo, kako se motor ponovo uputio, i neku prepirku pod drvećem. Zatim se tutnjava udaljila. Na zavoju pojavi se neka žena. Silazila je trkom. Sačekao sam [...] dogodilo. Gledala me užasnuto. Na glavi je imala šal. I onaj [...] iz trščaka. Starica nešto vikne i zatisne uši rukama; upitao sam je: - Ima li koga gore? – Bez riječi potvrdi glavom. Iskrsne na zavoju neki mladić na biciklu. Silazio je vrtoglavom brzinom. – Može li se proći? – viknem mu. On spusti bosu nogu na tlo i začudo se ne sruši; krikne u odgovor: - Ima mrtvih, mnogo mrtvih. Oprezno se [...] veliki kamion. Stajao je upoprijeko na cesti, prazan. Iscurjeli benzin ocrnio je cestu, ali nije bio samo benzin. Uz kotače, pred hladnjakom, ležala su ljudska tjelesa. I kako sam se približavao, tako se benzin sve jače crvenio. Okolo se motala neka čeljad, žene i jedan pop. Leševi su bili okrvavljeni. Jedan je – prugasta, sivozelena uniforma – sletio naglavice, ali noge su mu još bile na kamionu. Krv pomiješana sa mozgom curila je ispod obraza. Drugi, onizak, s rukama na trbuhu, gledao je gore, žut, ogrezo u krvi. Zatim ostali, zgrčeni, sklupčani, ispruženi potrbuške, prljavobljedi. Oni, koji su pali ničice, bili su kao okračali, hrpa prnja. Jedan je bio postrani, na travi, skočio je na cestu, da se pucajući brani: klečao je ukočen, oslonjen na žicu, činio se živ, krv je tekla iz usta i očiju, voštani dječak, okrunjen trnjem.

- Ko je napao?

Partizani s brda, odvratili mi, čekali su ih već nekoliko dana. – Oni su objesili četvoricu – vrisnula je neka starica, koja je plačući prebivala brojanicu.

A ovo je plod toga – priklopi svećenik. Sada će početi divljačke odmazde. Odavde do visoravni Belba zaplamtjet će jedan jedini krijes.⁷⁶

⁷⁶ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 433 – 434.

Ovo je samo jedan u nizu od primjera koji pokazuju kakve su to bile borbe. Mrtvih je bilo na sve strane. Odmazde su se smjenjivale jedna za drugom, ne brojeći i ne mareći za žrtve. Jedan dan njemačke oružane snage ubiju nekoliko partizana već naredni dan partizani ubijaju nekoliko Nijemaca. Gradovi i sela kao da su drhtali od straha, strepili su u iščekivanju novih napada. Činilo se kao da sve polahko umire a kraj nikako da dođe. Ono što je tužno jeste da ratna dešavanja nisu imala uticaja samo na odrasle članove društva, nego su ta dešavanja ulazila i u život mladih ljudi koji tek što su počeli spoznavati svijet. Dino, dječčić, sav ponosan izjavljuje kako se ne boji rata, kako zna raspoznati različite vrste bombi i metaka. Sve što zna o životu, zna kroz prizmu ratnih dešavanja. On nije jedini, mnogo je takvih primjera što znaju samo za rat i šutke ga prihvataju jer ne znaju za nešto drugo jer im niko to nešto drugo nije pokazao.

5.2. Koradova razmatranja o ratnim stradanjima

Ratna dešavanja u Italiji, općenito u Torinu, ispričana su kroz perspektivu glavnog protagoniste romana, Korada, koji uz pomoć drugih aktera kreira naraciju romana. On je taj koji čitaocima razlaže historijski prikaz društva u romanu i dopušta da kroz njegove oči vidimo ratne strahote. Posjeduje snažan osjećaj za humane i socijalne ideje zbog čega su dijelovi romana u kojima Korado priča sudbinu italijanskog romana nabijene emocijama i empatijom. Pored toga što je kroz dijaloge različitih protagonista dao na znaje šta italijanski narod misli o ratu i kako on na njih utiče, mnogo je primjera koji odražavaju Koradova lična shvatanja i promatranja. I on je jedan od onih koji boravi na brežuljcima tokom rata, uvijek im se vraća nakon što završi nastavnički posao u gradu. Iako nije učestvovao u ratu, nije bio vojnik niti se borio kao dio Pokreta otpora, on izranja kao glas razuma u sivilu mržnje i straha. Shvatio je bit stvari i zapravo je razumio šta se dešava bolje od ostalih. Za neku drugu temu je rasprava zašto se Korado nije želio na direktan način uključiti u rat, da li zbog kukavičluka ili jednostavno zbog njegovih ličnih stavova. U ratu je učestvovao na svoj način, „*izdvaja se iz događaja i posmatra ih iz neke pacifističke udaljenosti.*“⁷⁷ Kao intelektualac umio je posavjetovati i porazgovarati sa članovima Pokreta otpora vezano za političku situaciju u kojoj se Italija našla.

⁷⁷ Machiedo, „Tragom Cesare Pavesea“, str. 25.

Na njega su mnogo uticala ratna dešavanja. Ma koliko da je pokušavao da se distancira od njih, da se izoluje nije mu uspijevalo jer kako je često i sam govorio rat je ušao u sve pore života i bilo je nemoguće pobjeći. Mučno je bilo za posmatrati kako cijeli jedan svijet nestaje, kako se gasi sve što je nekada imalo važnost dok je sve prisutniji osjećaj da izlaza nema.

Koradova razmatranja o ratu i stradanjima mogu se vidjeti kako kroz dijaloge koje vodi sa različitim protagonistima romana tako i kroz njegova intimna promišljanja o problemima koji ga muče. Često bi nakon određenih situacija dugo promišljao i nastojao pronaći uzrok i rješenje. Bježao bi u šumu, vraćao bi se dugim šetnjama bez određenog cilja vraćajući se na taj način zauvijek izgubljenom djetinjstvu. Ali, na kraju vidjeće da je i u šumama i na brežuljcima rat kao i u gradu. Rat je svugdje.

„Možda je rat izgubljen, ali nije završen“, preglavljivao sam. „Trebaju još ljudskih žrtava.“ I promatrao sam lica, kuće. Prije nego li mine ljeto, koliki će od nas poginuti? Koliko će krvi poprskati zidove? Zagledao sam se u lica, u oči prolaznika, u zagluhi nered. „Hoće li smrt snaći onog malog plavokosog? Ili onoga tramvajca? Onu ženu možda? Raznosača novina? Onog psa?”⁷⁸

I on sam je često razmišljao o ratu, o svemu što je rat donio i odnio. Ono što je njega najviše mučilo i tištilo bilo je koliko je žrtava potrebno da bi se rat završio. Da li će se čak i ako bude dovoljno završiti? Niko nije bio pošteđen smrti. U svakom trenutku ona je vrebala, skrivena iza ugla, spremna da odigra svoju ulogu. Rat je polahko uvukao smrt u sve pore života, ona je stupila među narod, uvukla se u kuće, u ulice.

Ovaj nam rat pali kuće. Zasipa trgove i ceste seljanima. Goni nas kao zečeve iz skloništa u sklonište. Na kraju će prisiliti i nas da se borimo, da aktivno sudjelujemo. I doći će dan, kada niko neće biti izvan rata – ni kukavice, ni tužni, ni usamljeni. Otkada živim ovdje sa svojim, često me salijeću ovakve misli. Kada svi pristanemo da se borimo, možda će onda doći mir.⁷⁹

Često se činilo Koradu kako kraj rata neće doći. Svaki put kada bi pročitao vijesti iz novina, ili ih čuo sa radija ili iz razgovora sa drugima, on se činio sve daljim i daljim. Zapravo, niko skoro da i nije govorio o završetku rata. Rat se ukorijenio u svijest italijanskog

⁷⁸ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 342.

⁷⁹Ivi, str. 440.

naroda u tolikoj mjeri da je postao dio njegove svakodnevnice. Bježanje iz grada, spavanje u šumama, očekivanje i osluškivanje zvukova za uzbunu, skrivanje, bombe, pucnji, vatra, ruševine, jesu dio sastavnog života italijanskog naroda. Niko nije mogao reći da je izvan rata, kada je rat bio u kući, u šumi, na ulicama.

Stara, Catina baka, okrene se sa slijevka, da me pogleda.

- *Dakle, nisu Nijemci? – promrmlja Fonsova sestra.*

A stara će: - Nisu Nijemci krivi?

- *Nisu Nijemci krivi – pritvrdim. – Nijemci su samo dali povoda, oduzeli kredit bivšim gospodarima. Ovaj je rat teži negoli se čini. Narod je sada vidio, kako bježe oni, koji su prije zapovijedali, i niko ga više ne može zadržati. Nego, pazite, nisu u pitanju Nijemci, nisu samo Nijemci: rat se vodi protiv bivših gospodara. Ne ratuju samo vojnici, nije to rat, koji sutra može završiti, ovo je rat siromaha, rat bijednika protiv gladi, siromaštva, tamnice, prljavštine.*

Ponovo su me svi slušali, i Dino.

Uzmite za primjer naše – nastavio sam. – Zašto se nisu branili? Zašto su dopustili, da ih uhvate i otpreme u Njemačku? Zato što su vjerovali oficirima, vladi, bivšim gospodarima. Sada, kada su opet došli fašisti, ponovo se dižu i pobjeći će u brda, završiti u tamnici. Sada, zapravo počinje rat, pravi rat, rat potlačenih. Zato, razumije se, treba da budemo zahvalni Nijemcima.⁸⁰

Korado bi često znao u razgovoru sa društvom okupljenim u krčmi dati svoje viđenje ratnih dešavanja i pokušati odgonetnuti šta je cilj rata i šta borba predstavlja. Pa tako konkretno na navedenom primjeru kaže da nisu samo Nijemci ti koji su započeli rat i nije to samo njihov rat. Naravno podrazumijeva se da trebaju odgovarati za sve što su počinili. Za Korada tek je počeo pravi rat, tek je počela prava borba italijanskog naroda. To je borba onih koji su dugo šutjeli i trpili. Onih koji su otkako znaju za sebe potisnuti na margine društva, potlačeni i obespravljani. Bude se i borbe za svoja osnovna, svakom pojedincu zagarantovana prava na život, slobodu i rad. To postaje cilj italijanskog rata. Italijanski narod je došao do tačke ključanja. Radilo se o životu ili smrti. Moglo bi se zaključiti da rat više nije političko nego klasno pitanje. Već ranije, u jednom drugom razgovoru, Korado je prokomentarisao kako je, sa početkom ratnog sukoba, cijela jedna klasa bogataša otišla u svoje vile na selu ili na moru, kao da rata nije ni bilo. Nastavili su lagodno da žive kao i prije. Svoje vile u gradovima ostavili su na čuvanje slugama koji su spašavali goli život kako su znali i umjeli.

⁸⁰ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 374 – 375.

Upravo iz ovog razloga italijanski narod se pridruživao Pokretu otpora jer su tu svi bili jednaki. Rame uz rame su stajali i radnici i intelektualci. Nisu postojale klasne razlike. Svako je imao ista prava i isti tretman, za razliku od fašističke stranke čiji su članovi mahom bili pripadnici bogatog sloja italijanskog društva. Italijanski narod je vrlo jasno vidio i bio je svjestan toga šta bi se desilo kada bi se prepustili neprijateljskim snagama. Zbog toga nisu željeli da prokockaju svoju posljednju šansu za dostojanstven život.

Oko mi zapne za neki kućerak na cesti, pocrnio i porušen i srce uzdrhta. Činio se kao srušeni zid u gradu. Nije bilo žive duše. Ali ruševina nije bila skorašnja: na zidu, gdje je prije bio šaraf, jedva se nazirala plavičasta mrlja bakrene hrđe. Preturao sam u glavi misli o odjeku jauka, o prolivenoj krvi, o praskanju metaka. Koliko je već krvi natopilo ovu zemlju, ove vinograde? Ta je krv bila kao i moja, bili su to mladići i djevojke, jogunastih očiju, kao što su i moje, odrasli na ovom zraku, pod ovim suncem. Govorili su narječjem, kojim i ja govorim. Bilo je upravo nevjerovatno, da su oni, koji su živjeli u mojoj krvi, u dnu moga sjećanja, pretrpjeli strahote rata, vihor, užas cijelog svijeta.⁸¹

Vraćajući se u rodno mjesto, Korado je često nailazio na porušene kuće što je jedna od posljedica ratnog sukoba. Sve su to mahom bile kuće razorene bombardovanjima. Većinom su bile porušene do neprepoznatljivosti, lišene bilo kakve povezanosti sa prijašnjim izgledom. Bombe su razarale kuće ali samim time i ljude. Sve one su čuvale tajne i uspomene o svojim stanovnicima koje su nestajale s njenim rušenjem. Rat je često jedna velika igra gdje su nevini često spremni umrijeti za ideale, vođeni strašću i emocijama, dok onaj koji vodi igru, nažalost igra bez osjećaja krivice.

⁸¹ PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 426 – 427.

5.3. Besmisao rata kroz posljednje stranice romana

*Sada, kada sam vidio, šta je rat, šta je građanski rat, znam, da bi se svi morali zapitati, ako jednog dana završi: - A šta je sa onima koji su pali? Zašto su umrli? – Ja ne znam šta bih odgovorio. Sada, još ne znam, a čini mi se, da ni ostali ne znaju. Možda to znaju samo mrtvi, i samo je za njih rat zaista završen.*⁸²

Ovim citatom Ćezare Paveze završava radnju svog romana *Kuća na brežuljku*. Glavni protagonist Korado je kod kuće u svom rodnom mjestu sa porodicom. Rat još uvijek bjesni. Ništa se nije promijenilo. Rat je i u gradu i u šumama. Dani prolaze, nijemi i mizerni. U tišini svoje kuće Korado sve više razmišlja o ratu, prisjećajući se života u gradu i druženja sa Kate i partizanima. Sve što ga je nekada tištilo i zaokupljalo njegovu pažnju sada izlazi na površinu i ne prestaje.

*Ali vidio sam nepoznate mrtvace, one iz neofašističkih redova. Oni su mi otvorili oči. Ako neki neznamac, neprijatelj, kada umre postane onakav, kao što sam vidio, ako zastaneš nad njima i nemaš hrabrosti da ga opkoračiš, znači, da je i pobijeđen neprijatelj neko, da valja prolivenoj krvi tražiti umir, objasniti tu krv, opravdati onoga, koji je krv prolio. Ponizuje gledati neke mrtvace. Nije to nešto, što se tebe ne tiče; ne čini ti se, da si slučajno onamo stigao. Doima te se kao da ona ista sudbina, koja je oborila ona tjelesa, drži nas prikovane uz njih da ih gledamo, da nam se usijeku u mozak. Nije to ni strah ni obični kukavičluk. Osjećaš se ponižen, jer shvataš – jer vidiš – da bi na mjestu toga mrtvac mogao i ti sam biti; nikakve razlike ne bi bilo, i ako smo živi, valja nam to zahvaliti okrvavljenu lešu. Zato je svaki rat, građanski rat: svaki onaj koji je pao, nalik je na onoga koji ostaje, i traži od njega opravdanje za svoju smrt.*⁸³

Posljednje stranice romana jesu jedne od najljepših i najtužnijih stranica općenito italijanske književnosti. U njima je pretočena kolektivna bol italijanskog naroda koja ga guši i oduzima posljednje tračke nade koji prijete da nestanu. Radnja romana se završava ali, rat još uvijek traje i ko zna kada će završiti. Zapravo, ostaje pitanje da li će se ikada i završiti. Možda će bombradovanja i napadi prestati u jednom trenutku, ali da li će nestati bol i praznina koji će svakodnevno podsjećati na sve ružno što se desilo? Da li je moguće zaboraviti? Da li je moguće pogledati neprijatelja u oči ne osjećajući prezir i mržnju?

⁸² PAVESE, Cesare (1948/1957), op. cit., str. 442.

⁸³ Ivi, str. 443.

Ključno je pitanje koje Korado, odnosno autor, postavlja na kraju romana, a koje ostaje urezano u svijesti svakog čovjeka. Vrlo jednostavno, Korado postavlja pitanje samom sebi, čitaocima i svim ljudima ovoga svijeta, šta ćemo sa žrtvama? Šta ćemo sa onima koji su stradali u besmislenoj borbi koju nazivamo ratom? Zašto su nastradali? Da li su stradali zbog nekog uzvišenog cilja, za bolje sutra, za svijetlu budućnost? Zar da bismo dočekali bolje sutra mora neko umrijeti, nastradati? Je li se u tome ogleda smisao borbe? Korado nema odgovor na ovo pitanje. Ustvari, zar postoji neko ko bi mogao dati odgovor na to pitanje? Pitanje ostaje bez odgovora i dan danas. Rat bijesni još uvijek, nikada nisu prestala ratna dešavanja, nikada nisu prestale besmislene borbe koje se vode služeći se raznim izlikama i opravdanjima. Drugi svjetski rat jeste završen. Završio se 02. septembra 1945. godine, ali su počeli novi, snažniji, ubitačniji.

Kada se sažališ nad mrtvim neprijateljem, kada nemaš hrabrosti da prođeš nijemo, ne pokazajući suosjećanje prema njemu, tada shvatiš da je i taj neprijatelj neko i da je i on živio, imao snove i nadao se baš kao i ti. Na mjestu svake žrtve, sve i jednog nastradalog, možemo biti mi. Smrt ne bira, ne traži razlog. Žrtve ostaju kao vječni podsjetnik na stvari koje je čovjek spreman učiniti jedan drugome. Svaka žrtva ima svoju priču koja će vremenom nestati, zaboravit će se na nju. Ostaće samo još jedan broj u nizu ispisan među ostalim jednako zaboravljenim. Njima dugujemo svoj život, jer su oni umrli za nas. Mi smo mogli biti na njihovom mjestu. Svako od nas.

Svi oni koji nastradaju jesu isti kao i oni koji ostaju da žive. Onaj koji je nastradao imao je život kao i onaj što još uvijek živi, a ovaj koji živi sutra može doživjeti istu sudbinu. Slike stradanja postaju dio svijesti kao stalni podsjetnik da se svakome može desiti isto, da niko nije imun na bombe ili na metke. Rat je, kako kaže Korado, prestao samo za one koji su mrtvi. Oni nisu više dio sukoba, za njih je stvarno nastupio kraj. U momentu smrti nastupa i kraj rata, jedino tada prestaješ biti dio ratnog sukoba. Za sve ostale rat nije stao.

Ono što postaje jasno i poražavajuće jeste da je svaki rat koji se vodi jeste građanski rat. To nije samo konkretno slučaj sukoba između Italijana fašista i antifašista, građanski je rat svaki rat jer u njemu učestvuju ljudi koji su potekli od istog čovjeka i nastanjuju istu zemlju. Nebitno kako se ko zove ili kakva su mu zanimanja. Svi stradali, nebitno na čijoj strani su se borili, imaju pravo da traže opravdanje za svoju smrt od živih, ne da bi se osvetili, nego kako bi njihova smrt imala smisao, kako njihova žrtva ne bi bila uzaludna. Pričati o ratu znači

pričati o smrti. Rat ne bira tako da je svaki rat građanski rat, borba među ljudima u kojima nema više osjećanja ili politike, nego su tu samo žrtve mučene i iskorištene zarad ničega. Mrtvi nas plaše, ali ne radi se o iracionalnom strahu kao kada se nađemo u nekoj opasnoj situaciji, nego je racionalan jer znamo šta žele da kažu ta nepomična i nijema tijela, pitaju nas zbog čega su oni u takvom stanju. Oni nas bude jer njihovo neugodno prisustvo jeste posljedica rata za kojeg nema opravdanja. Paveze nas poziva da ne zaboravimo na ova tijela koja su uzaludno dala svoju krv ali i da svako treba da osjeti krivicu što nije reagovao na vrijeme protiv apsurdnosti rata.

6. ZAKLJUČAK

U ovom radu pisali smo o romanu *Kuća na brežuljku* kroz čije smo primjere obradili historijski prikaz italijanskog društva kroz ratne godine. Na početku smo spomenuli i dali uvodne informacije o autoru i njegovim djelima, na taj način približivši Pavezeov književni opus široj publici. Kako ovaj roman pripada periodu neorealizma, jednog od najznačajnijih književnih tendencija, u radu smo se takođe dotakli i njegovih najznačajnijih karakteristika.

Nakon što smo naveli historijske činjenice koje se tiču ulaska i djelovanja Italije u Drugom svjetskom ratu prešli smo na glavni dio rada gdje smo nastojali analizirati i dokazati istraživačke hipoteze koje smo naveli u uvodnom dijelu. Koristeći se primjerima iz romana obrađivali smo najreprezentativnije primjere i stvarali naraciju rada. Kada smo govorili o istraživačkim hipotezama jedna od najbitnijih je bila da se pokaže kako kako je Drugi svjetski rat uveliko uticao na promjene koje se dešavaju u društvu ali i na stanje kolektivne svijesti. Naravno da je svako dešavanje u ratu imalo velikog uticaja na društvo. Društvo je to koje je svaku posljedicu određene odluke osjetilo na svojoj koži. Ta svaka posljedica je diktirala njegovo daljnje ponašanje i način reagovanja. Mi smo u radu kroz različite primjere predstavili šta se dešava kada se oglasi znak za uzbunu, kakve su reakcije na to, gdje stanovništvo Torina spava, kako provodi svoje dane, kakvo je njihovo razmišljanje o svemu što se događa i kako se ponaša u određenim situacijama. Nadalje, od ove hipoteze povlače se i druge koje nisu uopće manje važne. Apsurdnost i besmisao rata, društvo svedeno na margine bez prava glasa kao i stanje pojedinca koji se našao u vrtlogu ratnih dešavanja. Sve ove istraživačke hipoteze dobile su svoje mjesto u radu kroz primjere iz romana. Paveze je bio posebno osjetljiv na socijalne i humane teme i zbog toga nije ni čudno što je za centralni dio svoje naracije odabrao baš temu koja se odnosi na stradanja tokom ratnih godina.

Možemo zaključiti da je italijansko društvo tokom ratnih godina prošlo kroz strašne i užasavajuće događaje koji su svakako ostavili traga u njegovoj svijesti i načinu percipiranja stvarnosti. Svakako da nije bilo nimalo jednostavno godine i godine provoditi u neizvjesnosti, strahu i nadanjima. Vrlo često situacija se mijenjala ali skoro uvijek nepovoljno za njega.

Rat opustoši gradove, ulice, domove, uništi škole, parkove, sve što je nekoć bilo vrijedno. Ono što je najteže uništi i čovjeka. Polahko mu se prišunja iza leđa i dok shvati šta se dešava biva prekasno. Iza njega, kao najveća posljedica i najveća sramota, ostanu žrtve, nijema i nepokretna tijela opružena na zemlji koja traže od živih opravdanje za svoju smrt. Da li je

njihova smrt imala smisla ili ostaju samo još jedan broj na papiru? Rat još uvijek nije prestao, besmislene borbe još uvijek traju. Još uvijek iza sebe ostavlja žrtve koje živima, onima koji ostaju, i dalje postavljaju isto pitanje. A šta ćemo sa onima koji su nastradali?

7. LITERATURA

1. ALIĆEHAJIĆ, Kemal (2003), *Mala čitanka: kapitalizam – fašizam – socijalizam*, Planjax, Tešanj.
2. BARGHELLINI, Piero (1953), *Pian dei giullari – panorama storico della letteratura italiana, Vol.XI, Il Novecento*, Vallecchi, Firenze.
3. CECCHI, Emilio, SAPEGNO, Natalino (1965), *Storia della letteratura italiana Vol. Nono, Il Novecento*, Aldo Garzanti Editore, Milano.
4. *Dokumenti i materijali o Drugom svjetskom ratu Knj.1* (1952), Kultura, Beograd.
5. EISENHOWER, Dwight D. (1948), *Rat za oslobođenje Evrope*, NIP – Novinsko Izdavačko Poduzeće, Zagreb.
6. FERMI, Laura (1961), *Mussolini*, The University of Chicago Press, USA.
7. HIBBERT, Christopher (1977), *Mussolini: uspon i pad fašizma*, Alfa, Zagreb.
8. KUTANJAC, Miroslav (1982), *Drugi svjetski rat Knj.1*, Mladost, Zagreb.
9. KUTANJAC, Miroslav (1982), *Drugi svjetski rat Knj.2*, Mladost, Zagreb.
10. KUTANJAC, Miroslav (1982), *Drugi svjetski rat Knj.3*, Mladost, Zagreb.
11. MACHIEDO, Mladen (1963), „Tragom Cesare Pavesea“ u: *Izraz*, Svjetlost, Sarajevo.
12. MARJANOVIĆ, Jovan, et al. (1973), *Drugi svjetski rat 1939 – 1945*, „Vuk Karadžić“ – NIP „Mladost“, Beograd.
13. MEJDANIJA, Mirza (2010), „Poetika neorealizma“ u: *Sophos*, Filozofski fakultet u Sarajevu – Znanstveno – istraživački inkubator, Sarajevo.
14. MEJDANIJA Mirza (2015), „Paveseov Mjesec i krijesovi i historijski prikaz individue i društva prikazan upotrebom simbolike i mita“ u: *Pismo*, Bosansko filološko društvo, Sarajevo.
15. MEJDANIJA, Mirza (2017), „L'enumerazione e la definizione teoretica dei miti e dei simboli nei racconti pavesiani di FERIA d'agosto“ u: *Zbornik radova sa međunarodnog znanstvenog skupa iz romanistike „Pozorište i pripovijetka u književnostima na romanskim jezicima“*, TDP, Sarajevo.
16. MIHOVILOVIĆ, Ive (1953), „Anatemisan je Cesare Pavese“ u: *Krugovi*, Mladost, Zagreb.
17. MOLLIA, Franco (1963), *Saggio su tutte le opere*, La nuova Italia, Firenze.
18. MUŠIĆ, Srđan (1960), „Čezare Pavese“ u: *Savremenik*, Naklada ćirilo – methodske knjižare dd, Zagreb.

19. PAMPALONI, Geno (1981), *Trent'anni con Cesare Pavese*, Rusconi Libri S.p.A., Milano.
20. PAVESE, Cesare (1960), *Racconti*, Einaudi, Torino
21. PAVESE, Cesare (2012), *La casa in collina*, Giulio Einaudi editore, Torino.
22. PAVESE, Cesare (1948/1957), *Kuća na brijegu*, prev. Jerka Belan, Kultura, Zagreb.
23. PAXTON, Robert O. (2012), *Anatomija fašizma*, Tim press, Zagreb.
24. SMITH, Mach D. (1980), *Mussolinijevo Rimsko carstvo*, Zbirka nakladnog zavoda Globus, Zagreb.
25. SULZBERGER, Cyrus L. (1970), *Drugi svetski rat*, Vuk Karadžić, Beograd.
26. RABAC - ČONDRIĆ, Glorija (1965), *Neorealizam u talijanskoj prozi*, Izdavačko preduzeće „Veselin Masleša“, Sarajevo.
27. TAGLIATI, Palmiro (1931), *Predavanja o fašizmu*, Beogradski izdavačko – grafički zavod, Beograd.

Internet izvori:

1. <http://biografieonline.it/biografia-cesare-pavese>
2. <http://www.oilproject.org/lezione/opere-pavese-suicidio-6842.html>

